

Typologie lokalit, ve kterých žijí sociálně vyloučení

Smysl metodiky

Jedním z impulzů pro sepsání této metodiky byl stigmatizující charakter pojmu „sociálně vyloučená lokalita“. Setkáváme se s negativními reakcemi lokální politické reprezentace i samotných obyvatel, pokud je nějaké území v obci označeno za sociálně vyloučenou lokalitu. Zkušenost ukazuje, že každý nový neutrální termín se postupem času a vlivem užívání, ať už mezi lidmi, ze strany politiků či v médiích, natolik ztotožní se svou extrémní podobou, že se stává stigmatizujícím. Nevydáme se proto ani cestou hledání nového názvu, ani snahy o přesnější vymezení konceptu sociální exkluze (tato cesta má navíc v českém prostředí již poměrně bohatou tradici – viz např. P. Mareš 2000, L. Toušek 2006 a 2007).

Upustit od označování samotného však také není vhodnou reakcí, neboť tím bychom vylili s vaničkou i dítě – bez kvalitního popsání problému nelze hledat jeho řešení. Navíc je dnes pomoc často navázána právě na území definované jako sociálně vyloučená lokalita (např. dotační výzvy na sociální služby, sociální podnikání, sociální bydlení atd.). Také se v praxi ukazuje, že koncentrace problémů spojených se sociálním vyloučením je problémem sama o sobě, jinými slovy, že sociální vyloučení není jen charakteristikou skupiny lidí, ale i vlastností místa – sociálně vyloučení lidé se v území nekonzentrují náhodně, ale tam, kde jsou k tomu vhodné podmínky (ať už to v praxi znamená dům ve špatném technickém stavu mimo běžnou zástavbu nebo větší počet bytů ve vlastnictví obchodníka orientovaného na pronajímání osobám odkázaným na sociální dávky na sídlišti). I kdyby se nám například podařilo všem sociálně vyloučeným v místě zajistit bydlení jinde, je vysoce pravděpodobné, že by uvolněné prostory obsadili opět lidé s charakteristikami typickými pro sociální vyloučení. Život v takovém místě je pak přítěžujícím faktorem sociálního vyloučení jakožto procesu, jelikož prohlubuje izolaci obyvatel, umožňuje vznik paralelních životních strategií, které jsou často antistrukturální až patologické, a v neposlední řadě obyvatele stigmatizuje. Lokality, o kterých hovoříme, jsou tak vlastně ty, které mají potenciál přitáhnout sociálně vyloučené, a zároveň jsou pro ně pak „sociálně vylučující“.

Za vhodné východisko z nastalé situace považujeme sledování různých charakteristik, kterými jsou lokality popisovány, a jejich následnou kategorizaci. Tím předejdeme slučování různých jevů pod jednu hlavičku, a tedy snad i možným rozčarováním obyvatel i institucionálních aktérů.

V neposlední řadě je takové členění užitečné i pro plánování řešení problematiky, neboť různé typy lokalit (resp. lokality s odlišnými charakteristikami) mohou vyžadovat odlišné intervence.

Zpráva z rešerše

Nejprve se podíváme na předchozí snahy v této oblasti a vhodné podklady pro vlastní tvorbu metodiky. Přístupy ke studiu exkluze v zahraniční literatuře lze pracovně rozlišit na „antropologický“ a „sociálně geografický“. První zahrnuje celou řadu monografií zabývajících se mikrosvětlem ghett, etnických enkláv, slumů atd., zatímco druhý si všímá územních nerovností ve výskytu různých jevů (nezaměstnanost, příjmy, národnost). Agentura pro sociální začleňování oba přístupy kombinuje, k identifikaci lokalit, v nichž je třeba intervenovat, využívá data stejně jako k přiblížení charakteristik těchto míst. Nerezignuje však ani na výzkum v terénu, který přináší informace o vztazích, postojích a procesech spojených s těmito územími. Předkládaná metodika by měla doplnit dosavadní postupy o nástroj sloužící k třídění získaných poznatků.

Zahraniční zdroje neposkytují mnoho vodítek ke klasifikaci českých lokalit, ve kterých žijí sociálně vyloučení, jelikož jev v jiných zemích nabývá odlišných podob, které dávají vzniknout také odlišným společensko-vědním tradicím. Určitým srovnáním se zaobírá text M. Růžičky a L. Touška z roku 2014 „Sociální exkluze, její prostorové formy a měnící se podoby“, který komparuje americká černošská ghett, francouzská banlieu a české sociálně vyloučené lokality. „Pokud je tato analýza správná, mohlo by se zdát, že české sociálně vyloučené lokality tvoří ve vztahu ke ghettu a k banlieue jakousi třetí formu socio-prostorové diferenciaci.“ (134) Srovnání si přitom v souladu s přístupem, který navrhl L. Wacquant, všímá velikosti (neboli organizační ekologie), etnické homogenity, míry chudoby / nezaměstnanosti, kriminality a nebezpečí a míry penetrace státu. České SVL z toho vycházejí jako nejmenší, na škále etnické homogenity někde mezi banlieu a ghett, ze 3 sledovaných typů jako nejchudší, podobně jako banlieu a v kontrastu k americkým ghettům jako bezpečné. Stát sem podle autorů zasahuje částečně, přičemž ve Francii více a v USA méně. Kromě konstatování, že české lokality jsou specifickým jevem, je pro další uvažování o problematice užitečné právě vymezení úrovně komparace L. Wacquanta, které může najít svou analogii při srovnávání českých lokalit mezi sebou.

I v českém prostředí existují práce v linii sociálně geografického výzkumu, které sledují nerovnoměrnosti v rozložení různých ukazatelů bohatství a chudoby v rámci ČR (viz např. M. Ouředníček, J. Temelová, L. Pospíšilová 2011, J. Musil a J. Müller 2008, J. Bernard a M. Šimon 2017, L. Sýkora 2010, L. Sýkora, J. Temelová, D. Posová 2007). Limitem tohoto přístupu je volba územní jednotky, pro kterou jsou jevy sledovány – nesleduje se totiž potom už vnitřní struktura této jednotky, tudíž nevíme, zda vyšší hodnoty způsobuje např. jeden velký dům, nebo celá řada bytů v různých domech (menší vyloučené lokality kupříkladu na úrovni jednoho bytového domu se nemusejí na číslech zásadně projevit, a lokalita tak může uniknout pozornosti zcela). S tím souvisí také skutečnost, že sociálně geografické výzkumy zpravidla nekombinují postup s přístupem antropologickým, není tedy zohledněno ani vnímání jevu obyvateli území nebo jeho sousedství, ani zástupci institucí. Některé z textů při interpretaci dat také území s určitými charakteristikami kategorizují do typů, čímž se blíží cíli této metodiky (např. J. Bernard a M. Šimon vydělují periferie typu 1) nezaměstnanost a vyloučení, 2) kvalifikace a životní úroveň a 3) věk).

Antropologická perspektiva staví na dlouhodobějším pobytu ve zkoumaném území a při identifikaci lokalit více vychází z vnímání okolí. Pokud tedy k určitému rozlišování mezi různými lokalitami přistupují autoři takových textů, všimají si často různých nálepek, které daná místa získávají. „Ghetto, sociálně vyloučené lokality, ‚dům hrůzy‘, ubytovny pro neplatiče, sociální ubytovny, prostorová koncentrace tzv. ‚nepřizpůsobivých‘... (M. Růžicka a L. Toušek 2014, 122). V případě antropologického přístupu však zase málokdy autoři překročili ke kategorizaci či systematizaci sledovaných jevů (koneckonců to ani nebylo jejich cílem).

Nejužitečnější jsou z hlediska našeho cíle sociálně geografické práce, které zohledňují i antropologický přístup, a antropologické práce s ambicí zmapovat větší území. Zástupcem prvního principu je práce L. Sýkory a jeho spolupracovníků, kteří kromě statistických dat využívají i další přístup, například v textu z roku 2007 dotazníkové šetření a obsahovou analýzu tisku. Autoři také poznamenávají: „Lokality segregace můžeme identifikovat na základě detailního terénního šetření. To je však velmi náročné a pro větší územní celky v podstatě nerealizovatelné.“ (39). V tomto výstupu také nalezneme typologii území segregace postavenou na zvolených zkoumaných kritériích: 1) tradiční vilové čtvrtě obyvatelstva s velmi vysokým sociálním statutem, 2) lokality nové bytové výstavby pro sociálně silné obyvatelstvo, kdy extrémními příklady jsou branou či závorou uzavřené komunity (gated communities), 3) čtvrtě a lokality levného bydlení s vysokou koncentrací sociálně slabého obyvatelstva, 4) některé čtvrtě sociálního bydlení poskytovaného obcemi, kde se koncentruje sociálně slabé obyvatelstvo 5) holobyty pro sociálně nepřizpůsobivé a neplatiče nájemného, 6) lokality koncentrace obyvatel romské národnosti, často vytvořené nebo posílené administrativní alokací bydlení, mnohdy však formované i společnými kulturními faktory a komunitním způsobem života a 7) rozmanité koncentrace cizinců, které mohou korespondovat s komunitami bohatých za závorou na jedné straně a ubytovnami zahraničních dělníků na straně druhé.

Příkladem mapování většího území za využití antropologických metod je Mapa sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit v ČR 2006 a Mapa sociálně vyloučených lokalit v ČR 2015. Ačkoliv v mapě jsou všechny lokality označovány jedním piktogramem, v podrobnějším popisu najdeme kategorii „typ lokality“. Obvykle zde však nalezneme spíše popis či údaj o počtu a podobě či velikosti domů, nikoliv zařazení do předem definované kategorie. Najdeme tady ovšem i další charakteristiky, od nichž by se typologie mohla odvíjet (poloha lokality v rámci obce, míra prostorového vyloučení, kvalita bydlení, historie lokality atd.). Určitou kategorizaci, která z těchto poznatků vychází, můžeme nalézt v doprovodném textu K. Čady, týká se ovšem jen menších lokalit: „Typologicky by se daly tyto ‚mikrolokality‘ členit na: (1) rodinné domy, ve kterých bydlí jedna rodina (v rámci běžné zástavby v obci, ale například i v bývalých drážních domcích apod.); (2) malé ubytovny, které mají kapacitu do 20 lůžek nebo v jednotkách případů ubytovny zaměřující se na dělníky/sezonní pracovníky, ve kterých sociálně vyloučení tvoří menšinu ubytovaných; (3) nestandardní ubytovací zařízení (zahradní domky, bývalé zemědělské areály, improvizovaná přístřeší).“ V každém případě jsou obě mapy nejucelenějším souborem území s vyšší mírou sociálního vyloučení v ČR. Další zdroj obdobného charakteru představují různé analýzy na menším území, zejména krajské (Analýza sociálně vyloučených romských lokalit v Karlovarském kraji, 2013, Analýza sociálně

vyločených lokalit a dostupnosti sociálních služeb prevence v těchto lokalitách v Libereckém kraji, 2013 atd.). Další takový zdroj s menším geografickým záběrem, zato obvykle s hlubším vhladem do problematiky představuje souhrn analýz vytvářených Agenturou pro sociální začleňování nebo na její objednávku. Detailní terénní šetření, po kterém volá L. Sýkora se svými kolegy tak sice možná stále nebylo realizováno v takovém rozsahu, aby spolehlivě pokrylo celé území republiky v dostatečné míře podrobnosti a konzistence (vzhledem k velké dynamice jevu je navíc třeba informace neustále aktualizovat), dovoluujeme si však tvrdit, že máme k ruce vzorek dostatečně široký a hluboký na to, abychom mohli poměrně vyčerpávajícím způsobem říci, jaké typy lokalit a s jakými charakteristikami se na území ČR nacházejí¹.

Předložený návrh v souladu s dosavadní praxí Agentury pro sociální začleňování vychází spíše z antropologického přístupu, ačkoliv autoři vřele doporučují při identifikaci či popisu území využívat i různé datové zdroje. Podstatné je, že sledovaná územní jednotka nekopíruje žádné administrativní členění (jako je okres, obec, čtvrť apod.), ale vyplývá z místního kontextu (může to tedy být jeden dům nebo i celá obec). Odvrácenou stránkou tohoto přístupu je určitá míra subjektivity, kterou do vnímání jevu logicky vnášejí místní aktéři, jejichž perspektiva je v procesu analýzy zohledňována². Výhodou je naopak možnost zabývat se velmi různorodými jevy co do velikosti i podoby a možnost navázat na poznání také plánováním nejvhodnější intervence.

¹ Metodika je navíc koncipována jako otevřený dokument, který je možné doplnit a upravit podle nových poznatků (např. v případě vzniku nového typu lokality).

² S tímto negativem lze pracovat dvojím způsobem. V první řadě je vhodné si uvědomovat, v jakých situacích a proč ke zkreslení dochází. Pokud na tento princip narazili autoři metodiky, uvádějí ho v předkládané metodice. Druhým korektivem pak může být právě využití dat při popisu situace.

Předchozí kontroverze při označování území za sociálně vyloučenou lokalitu

Obtíže spojené s označováním území za sociálně vyloučenou lokalitu najdeme v celé řadě analýz. Někdy se zařadit lokality pod termín SVL zdráhají autoři výzkumu, jindy místní aktéři. V zásadě se vždy jedná o lokality, které nesplňují klasickou vžitou představu romského izolovaného ghetta za městem, ale např. se nacházejí v běžné zástavbě, jsou obývané sociálně vyloučenými jen zčásti, hranice mezi sociálně vyloučeným a běžným územím není ostrá, jsou příliš malé (na úrovni jednoho domu) apod. Přesto je zjevné, že se o daných lokalitách hovoří v souvislosti se sociálním vyloučením a neměly by uniknout pozornosti při řešení sociálních problémů v dané obci. Sami autoři analýz často také situaci řeší nějakou kategorizací lokalit ve zkoumané obci. Vybrali jsme několik citátů ze situačních (vstupních) analýz ASZ, které setkání s popsáním problémem ilustrují.

„Je ovšem důležité si uvědomit, že koncept sociálně vyloučené lokality díky své pozoruhodné akademické a politické kariéře žije do určité míry svým vlastním životem. Negativní emoční významy pojmu „ghetto“ se na pojem „sociálně vyloučená lokalita“ přeci jen přenáší. V určitých situacích tak může být například pro obec hrozbou být označena za „obec, ve které se nachází sociálně vyloučená lokalita“ (např. kvůli strachu z eskalace neshod v soužití obyvatel, špatné reklamě). V jiných případech (např. v žádostech o některé granty nebo v žádosti o spolupráci s Agenturou) to naopak může být spíše výhoda nebo dokonce podmínka. V takovém kontextu je třeba se dívat i na přihlášku města Žlutice pro intervenci Agentury, kde Žlutice neměly jinou možnost než používat zavedenou terminologii i přesto, že ta nemusela nutně charakterizovat zdejší velmi specifickou situaci.“

„V kontextu Chomutova už klasické sociálně vyloučené lokality zanikly, ostatní sledované lokality lépe vystihuje termín lokality s vyšším podílem sociálně vyloučených osob. Větší část obyvatel těchto lokalit totiž znaky sociálního vyloučení nenese, podíl sociálně vyloučených osob je zde ovšem vyšší než v jiných částech města. V souladu s pojetím sociálního začleňování v rámci Strategie ASZ je účelné pracovat s těmito lokalitami jako s celky, tedy nevydělovat z nich pouze skupinu osob sociálně vyloučených.“

„Identifikované lokality v Liberci vykazují různou mírou sociálního vyloučení, většinou se však jedná o jednotlivé objekty, které nejsou výrazně prostorově odděleny od okolní zástavby.“

„Domníváme se, že ve zmiňované studii je reprodukována znalost některých zástupců místních institucí bez kritického zhodnocení a ve výsledku jsou tak za SVL označeny domy s velmi různými charakteristikami. Není jasné, proč některé domy byly označeny za SVL a jiné domy s podobnými charakteristikami tak označeny nebyly.“

Na problematiku výsledky této studie jsme narazili zejména v případě Nového Města pod Smrkem, kde je sociální situace poměrně nepřehledná a hranice mezi bydlením různých sociálních skupin je méně zřetelná než například ve Frýdlantu.

Zástupce Nového Města pod Smrkem nás navíc upozornil na to, že v případě jednoho domu protestovali někteří obyvatelé proti zveřejnění studie, protože ostře nesouhlasili s označením jejich domu jako „vyloučená lokalita“.

„V Děčíně je možné nalézt řadu míst, kde dochází ke koncentraci sociálně vyloučených osob. Nejvýraznější jsou tři sociálně vyloučené lokality... Sociální exkluze se však netýká pouze obyvatel zmíněných lokalit. Ohrožená populace se nachází i v jiných částech města, avšak nevytváří velké koncentrace na jednotlivých adresách, anebo zůstává skryta z jiných důvodů, například proto, že nedochází ke konfliktům se sousedy, nebo není zvýrazněna etnicitou. Mezi oblastmi, které se s problematikou sociálního vyloučení potýkají, patří městská část Podmokly, která vykazuje zvýšený výskyt sociálně patologických jevů. Sociálně slabé rodiny, z velké části romské, zde žijí rozptýleně mezi majoritní populací. Podobně je na tom městská část Rozbělesy. Jedná se o průmyslovou zónu, která byla v minulosti považována za tradiční romskou rezidenční oblast. Na území Děčína také existuje řada domů, kde se vytváří všechny podmínky pro to, aby zde sociálně vyloučená lokalita vznikla. Takovým spouštěčem může být příchod nadmíru problematické rodiny, případně ji může odstartovat změna majitele, který bude zcela rezignovat na dohled nad nemovitostí. Takové objekty se nacházejí na Starém Městě, Novém Městě i na sídlišti v Želenicích. Poslední skupinou jsou ubytovny.“

„Na vnitřním území Rumburku a Starých Křečan se nejčastěji vyskytují tzv. mikrolokality, tedy jednotlivé domy, které nesou znaky sociálního vyloučení. Tento typ lokality je charakteristický tím, že jeho obyvatelé nemají tolik ztížený přístup ke službám a ke zdrojům určeným pro obyvatele města/obce jako v případě geograficky vyloučených lokalit. V Rumburku jako takovém se tak nedá hovořit o tzv. prostorových shlucích s koncentrací určitého socioekonomického typu obyvatel. V některých ulicích však můžeme hovořit o výraznějším podílu sociálně i ekonomicky slabšího obyvatelstva (např. ulice SNP).“

„Vyšší koncentrace sociálně vyloučených lidí na jednom místě bývá nazývána sociálně vyloučenou lokalitou (SVL). Toto označení ovšem evokuje příliš ostré hranice mezi životem v sociálně vyloučené lokalitě a mimo ni a mnohými aktéry je vnímáno jako stigmatizující. V kontextu Příbrami se navíc daleko častěji než s lokalitami sociálně vyloučenými setkáváme s lokalitami, v nichž kromě běžné populace žije větší počet sociálně vyloučených či sociálním vyloučením ohrožených osob. Užívání souhrnného termínu „sociálně vyloučená lokalita“ by tak zařadilo tuto běžnou populaci do nesprávné kategorie. Z těchto důvodů jsme v textu dali přednost užívání výrazů sledovaná lokalita, daná lokalita, lokalita apod.“

„Převážná část sociálně vyloučeného obyvatelstva není koncentrována ve zřetelně ohraničených lokalitách – to se týká pouze romského obyvatelstva. Majoritní obyvatelé ohrožení sociálním vyloučením se nacházejí ve všech částech města a o větší koncentraci lze hovořit pouze v případě sídlišť.“

„Z našeho šetření vyplývá, že zřetelně ohraničenou sociálně vyloučenou lokalitu v Novém Sedle nenalezneme... Přesto lze vysledovat určité tendence, které k vytváření sociálně vyloučených lokalit směřovat mohou. Z tohoto hlediska bude sociální vyloučení v této kapitole představeno ve třech podobách. Za prvé, bude řeč o areálu sídliště, které v představách obyvatel města roli problémové lokality naplňuje. Za druhé, představíme adresy, na nichž se koncentrují osoby s nízkým sociálním a ekonomickým statusem. Poslední část kapitoly věnujeme tzv. neviditelnému sociálnímu vyloučení. Jde o lidi, kteří sociálním vyloučením ohroženi jsou, avšak je obtížné je jakkoliv lokalizovat.“

Návrh kategorizace lokalit

Jak vyplynulo z dosavadních analýz, základní členění lokalit si musí poradit zejména se dvěma obtížemi – velikostí území a rozličným podílem sociálně vyloučených v daném území. Kategorizace by měla zahrnovat jevy týkající se jednoho domu i celých čtvrtí či měst. Zároveň by měla popsat, jakým způsobem se v sociálně nehomogenních lokalitách sociálně vyloučení střídají s lépe situovanými sousedy.

Navržené základní členění lokalit³, které vyžadují intervenci, tedy sleduje dvě dimenze – velikost nebo spíše rezidenční jednotku a homogenitu sociálního vyloučení neboli spojitost území. Základní rezidenční jednotkou je dům, a to buď rodinný, nebo bytový. Takový dům může sám o sobě představovat sociálně vyloučenou lokalitu. V jiných případech je za lokalitu považována⁴ skupina domů, přičemž tyto domy mohou tvořit sociálně vyloučený celek, nebo mohou představovat jen určitý podíl v běžné zástavbě. Nastávají také situace, kdy bytový dům obývají jak domácnosti sociálně vyloučené, tak domácnosti lépe situované. Takovému smíšené domy se mohou opět shlukovat do větších celků podle výše popsaných dvou principů. Pokud následující logiku převedeme do tabulky, vznikne jednoduché členění:

	A	B	C
1 (dům)	Sociálně vyloučený rodinný dům 	Sociálně vyloučený bytový dům 	Bytový dům s vyšším podílem sociálně vyloučených bytů
2 (spojité území)	Skupina sociálně vyloučených rodinných domů 	Skupina sociálně vyloučených bytových domů 	Skupina bytových domů s vyšším podílem sociálně vyloučených bytů
3 (nespojité území)	Lokalita s vyšším podílem sociálně vyloučených rodinných domů 	Lokalita s vyšším podílem sociálně vyloučených bytových domů 	Lokalita s vyšším podílem bytových domů s vyšším podílem sociálně vyloučených bytů

Kromě těchto devíti kategorií (A1, A2, A3, B1, B2, B3, C1, C2, C3⁵) bychom neměli zapomínat ještě na nekoncentrované, roztroušené či rozptýlené sociální vyloučení, které je často

³ Jedná se pochopitelně o ideální typy, jako při každé snaze o kategorizaci tedy dochází ke zplošťování daleko složitější a barevnější reality, která je mnohdy zároveň mlhavější a bez ostrých hranic – ty je třeba vytvořit až uměle. Z toho důvodu doporučujeme při využívání metodiky v každém případě doprovázet členění upřesňujícími komentáři.

⁴ Pokud je možné o daném území např. jako o 4 samostatných lokalitách – domech nebo jako o jedné lokalitě sestávající ze 4 domů, za rozhodující kritérium by mělo být vzato vžitě referování o lokalitě. Jako vodítko obvykle slouží lidový název. Ani jedno pojetí ovšem není z principu nevhodné.

⁵ V praxi se můžeme setkat také s kombinovanými typy. Například pokud je jako lokalita vnímáno sídliště, na kterém je několik domů možné označit za sociálně vyloučené, jiné mají pouze určitý podíl sociálně vyloučených

záležitostí celé obce. Navrhujeme označení území s vyšším podílem sociálně vyloučených osob a označení 0 (nula). Dále doporučujeme rozdělení typu B1 Sociálně vyloučený bytový dům na B1a Bytový dům, B1b Ubytovna pro rodiny s dětmi a B1c Ubytovna pro dospělé. Posledním navrženým typem jsou „Jiné formy sociálně vyloučených lokalit“, kam se řadí zahrádkářské kolonie, squaty, bezdomovecká „městečka“ atd., které budiž označeny písmenem Z. Za lokalitu z hlediska typologie naopak obecně nepovažujeme různé pobytové služby (azylové domy apod.), ty představují naopak součást systému řešení situace, jakkoliv může být nedokonalý.

Lokality pak mají celou řadu dalších charakteristik, které je vzájemně odlišují a zakládají na různé pojetí při řešení problému. Máme na mysli kontext dané lokality, vzdálenost lokality od běžné zástavby a občanské vybavenosti, dopravní dostupnost, způsob oddělení lokality od běžné zástavby, vznik a vývoj lokality, vlastnickou strukturu, přístup vlastníka, technický stav a vybavenost lokality či etnickou skladbu lokality. Tyto dimenze navrhujeme sledovat jako charakteristiky daných lokalit, nikoliv jako jednotlivé podtypy⁶.

bytů a další jsou pak sociálně vyloučených bytů zcela prosté – lokalita se pak nachází na rozhraní typu B3 a C3. V určité části obce se zase v běžné zástavbě mohou nacházet sociálně vyloučené rodinné i bytové domy, pak se jedná o kombinaci A3 a B3.

⁶ Důvod je ryze praktický - lokalita charakterizovaná jako C2qlz+/K-53 by patrně již nebyla uživatelsky srozumitelná. Zároveň se jedná o charakteristiky částečně odvozené od základního dělení, např. kontext, historie nebo vlastnická struktura do značné míry souvisí s velikostí a strukturou lokality.

Jednotlivé typy lokalit

Na následujících řádcích postupně probereme jednotlivé typy lokalit, uvedeme, co je pro ně charakteristické nebo jaké varianty daných typů jsou obvyklé. V zelených rámečcích popíšeme, jak různé typy ovlivňují volbu vhodné intervence. Obojí je třeba vnímat jako materiál vedoucí k přemýšlení nad problematikou z perspektivy řešení jednotlivých území (jakožto přístupu komplementárního se snahou o dostatečnou nabídku podpůrných opatření obyvatelům obcí celkově), nikoliv jako dogmatický návod na řešení konkrétních situací (ty mohou zahrnovat další proměnné a generovat další svébytná řešení).

0 - území s vyšším podílem sociálně vyloučených osob

Tato kategorie zahrnuje několik rozličných jevů. Může jít o jednotlivce nebo domácnosti, které žijí mimo identifikované lokality v jednotlivých bytech či malých domech, což je jednotka příliš malá, aby ji zachytilo síto analýzy. Dále sem lze zařadit sociálně vyloučené, kteří v daném území migrují, tedy nejsou dlouhodobě spjati s žádnou konkrétní lokalitou. Svým způsobem lze do kategorie řadit také osoby, které splňují jen některé charakteristiky sociálního vyloučení (osoby sociálním vyloučením ohrožené), jelikož právě teprve přesun na špatnou adresu může být známkou propadu do sociálního vyloučení. V neposlední řadě se může jednat i o koncentrace sociálně vyloučených, které z nějakého důvodu při analýze unikly pozornosti⁷. K identifikování významnosti této obtížně uchopitelné skupiny nám mohou pomoci data – zjistíme-li například, kolik je v obci domácností v hmotné nouzi (nezaměstnaných, v exekuci atd.), odečteme ty, které bydlí na adresách označených některým z následujících typů, můžeme si udělat představu o situaci ve zbytku města. Tím se dostáváme také k nejběžnějšímu užití zavedeného typu, doporučujeme kategorií 0 označovat celé obce, u nichž je po označení výraznějších koncentrací sociálně vyloučených předpoklad existence dalších osob v situaci sociálního vyloučení. Zavedení tohoto typu lokality, který lokalitou de facto ani není, má jeden zásadní praktický účel – umožňuje intervenci tam, kde je jí třeba, a v míře, ve které jej jí třeba. Pokud jsou sociální služby a další podpůrná opatření směřována obyvatelům sociálně vyloučených lokalit, může v praxi nastávat absurdní situace, kdy se obtížně shánějí prostředky na pomoc potřebným, kteří v klasicky pojímaných vyloučených lokalitách nebydlí.⁸

Intervence:

Z hlediska intervence je pro typ 0 podstatné, že je z principu obtížnější rodiny a osoby, které potřebují pomoci, vyhledat v terénu. Z toho důvodu je potřeba nabízet širokou škálu ambulantních služeb a věnovat energii také obeznámenosti potenciálních klientů s touto nabídkou. Optimální je kromě klasických letáčků, webových stránek a ústního podání součinnost s dalšími aktéry (své klienty mohou o možnostech informovat např. sociální odbory, úřady práce, ale i správci nemovitostí, předsedové SVJ, lékaři...). Jelikož bydlení mimo velké koncentrace sociálně vyloučených je cílovým stavem, je vhodné klást velký důraz na prevenci ztráty bydlení.

⁷ Pomineme-li situace, kdy analýza z důvodu lidských či časových kapacit není dostatečně kvalitní, děje se tak zpravidla ve dvou případech – 1) u lokalit, jejichž obyvatelé tzv. mají problémy, ale nepůsobí problémy svému okolí, 2) u neromských lokalit, jejichž obyvatelé nebyvají okolím tak snadno rozeznáni.

⁸ V úplně extrémních případech dokonce pomoc není možno poskytnout vůbec. Např. v Kutné Hoře byla poptávka po službě pojízdného NZDM ve formě autobusu na jednom sídlišti, kde se objevil problém s trávením volného času mládeže. Sídliště ovšem nebylo v žádném dokumentu označeno za SVL, a autobus zde tudíž nesměl zastavit a službu poskytnout.

A1 – sociálně vyloučený rodinný dům

Příklad: Mladoboleslavská (Varnsdorf)

Vůbec nejmenší jednotkou, kterou doporučujeme sledovat je sociálně vyloučený rodinný dům⁹, tedy dům s maximálně 3 bytovými jednotkami¹⁰ s jedním vlastníkem. Do analýzy je vhodné takový typ zohlednit zejména v menších obcích a také v případech, kdy je obýván početnější rodinou. Typicky (nikoliv ovšem výhradně) se jedná o rodinné domy obývané romskými velkorodinami. Převažují domy ve vlastnictví člena či členů bydlící rodiny, někdy jsou však obyvatelé nájemníky (nezřídka se stanou nájemníky až druhotně, poté co svůj dům prodají nebo o něj přijdou). Velmi častým znakem sociálně vyloučených rodinných domů jsou exekuce bydlících vlastníků a také špatný technický stav (bydlící vlastníci nemají prostředky na opravy nebo nebydlící vlastníci nemají zájem do objektu investovat). Určitým specifickým, které rozhodně nelze považovat za pravidlo, je vznik svěbytných patologických jevů, jako je zneužívání seniorů, osob se sníženým intelektem či psychiatrickou diagnózou, bezdomovců apod. Tito lidé se mohou ocitnout v jakémsi podřízeném až nevolnickém postavení. V jiných typech lokalit s výjimkou patologického prostředí typu B2 je obvykle překážkou vzniku takových struktur sociální kontrola ze strany sousedů nebo vlastníka. Sociálně vyloučené rodinné domy mívají dlouhodobý charakter, zdá se však, že vlivem zhoršující se ekonomické situace postupně zanikají, vznikání nových v současnosti je spíše neobvyklé, pokud k němu dochází, obyvatelé si dům většinou pronajímají.

Intervence:

U nejmenších lokalit není na místě hledat systémová řešení, spíše si říkají o kvalitní sociální práci, ideálně částečně vedenou přímo v terénu. Konkrétně tyto lokality často volají po dluhovém poradenství (zejména je-li dům vlastněn obyvateli v exekuci), dospívající členové rodin a dlouhodobé návštěvy by ocenili pomoc s hledáním samostatného bydlení (což uleví lokalitě od přelidnění). Složitější je pomoci rodinám s často neutěšeným technickým stavem nemovitostí, kromě drobnější podpory (jako je např. přistavení kontejneru) by měla být cílem spíše finanční stabilizace rodin (zlepšení hospodaření, navýšení příjmů atd.), v jejímž důsledku mohou zbýt i prostředky na opravy. Zejména pokud jde o dům v běžné zástavbě, je z hlediska začleňování bydlení rodin v rodinných domech vítaným stavem. I tak je ovšem vhodné sledovat míru izolovanosti obyvatel, tedy zda se například nestýkají jen mezi sebou či s dalšími sociálně vyloučenými. Je vhodné posilovat jejich vztahy se sousedy a jinými sociálně lépe situovanými obyvateli obce, a to např. zvaním na různé akce, nabízením volnočasových aktivit dětem či vytvářením veřejných prostranství pro setkávání. Je-li dům na samotě, měli by aktéři zvážit pomoc s hledáním jiného bydlení.

A2 – skupina sociálně vyloučených rodinných domů

Příklad: část obce Třebešice (Čáslavsko), část obce Mimoň

Osady jsou typické spíše pro slovenský kontext, i v České republice ale sociálně vyloučené rodinné domy tvoří shluky, jinými slovy za sociálně vyloučenou lze označit část venkovské zástavby. Platí zde obdobné charakteristiky jako u typu A1 – převažuje romská etnicita, bydlící vlastníci,

⁹ Ve starších analýzách i slovníků některých lokálních aktérů se setkáváme s užíváním termínu „mikrolokality“, který je ovšem někdy připisován i menším sociálně vyloučeným bytovým domům.

¹⁰ Výjimečně lze do kategorie zařadit i domy s více byty, pokud jsou ve vlastnictví jedné osoby a obývané jednou rodinou, tedy mají vnitřní strukturu rodinného domu.

exekuce, špatný technický stav a dlouhodobý charakter bydlení. Obyvatele jednotlivých domů mezi sebou často pojí rodinné vazby. Sociálně lépe situovanými obyvateli obce bývají tyto skupiny domů vnímané jako nebezpečná území.

Intervence:

Platí řečené pro typ A1, více je zde však třeba pracovat s izolovaností obyvatel a také vnímáním místa okolím. Žádoucí může být pořádání akcí přímo na území lokality, pozvání sousedé se tak mohou snáze zbavit představ o nebezpečnosti místa.

A3 – lokalita s vyšším podílem sociálně vyloučených rodinných domů

Příklad: části obce Krásná Lípa

Častější je situace, kdy rodinné domy netvoří souvislou zástavbu, ale sociálně vyloučené rodiny žijí v domcích rozptýleně mezi domy lépe situovaných obyvatel. Obecně platí řečené pro typ A1 a A2, na rozdíl od typu A2 zde ovšem nevznikají území, do kterých ostatní obyvatelé obce raději nevstupují, sousedské vztahy se více odvíjejí od reálné zkušenosti obou stran.

Intervence:

Opět lze uplatnit principy uvedené pro typ A1 a A2, pozornost je třeba dále upřít směrem k různým sousedským sporům (nepořádek hyzdící ulici, ukradená zelenina, hluk v nočních hodinách...), které přes zdánlivou malichernost určují vztahy v lokalitě.

B1a – Sociálně vyloučený bytový dům

Příklad: U Autobusáku (Tanvald), Dobrá Voda (Teplá), Vojtěcha Kováře (Rumburk), Na Flusárně (Příbram), Zelená (Děčín)

Tento často se vyskytující typ zahrnuje pestrou škálu staveb od malého cihlového domu po mnohapatrový panelák. Typicky jde o stavbu ve vlastnictví jednoho majitele, který se zaměřuje na pronajímání bytů rodinám odkázaným na sociální dávky¹¹, někdy jde ale i o domy se složitější vlastnickou strukturou (například pokud jeden nebo více podnikatelů postupně skupuje byty v SVJ), případně o dům obce, zcela výjimečně o majetek bytového družstva. Historicky mohou tyto lokality vznikat právě v důsledku strategie obce soustředit „neplatiče“ na jedno místo, soukromí vlastníci nebo firmy mohou takové domy koupit jako celky. Jindy koupí podnikatelé domy původně nesloužící k tomuto účelu a tímto způsobem je začnou pronajímat (původní nájemníky postupně vytlačí např. navýšením nájmů). Může jít také o domy, kde původně bydleli zaměstnanci nějakého podniku, v důsledku úpadku daného odvětví však došlo ke zhoršení sociální situace nebo k obměně nájemníků, nejčastěji k obojímu, přičemž v nějakém momentě zase získali nemovitost soukromníci. Další možností je zhoršování situace ve společenství vlastníků, tedy postupným odchodem lépe situovaných bydlících vlastníků za souběžného skupování bytů „podnikateli s chudobou“ a obsazování bytů hůře situovanými nájemníky. Technický stav je obvykle horší, jelikož vlastník není motivován domy udržovat (výše nájemného zpravidla neodpovídá kvalitě bydlení, ale výši dávek na bydlení a

¹¹ Specifickou situaci pak představuje vlastník, který v domě rovněž bydlí. Tento model je charakteristický pro romské velkorodiny, bytový dům pak může být vlastně velkým rodinným domem nebo může být částečně pronajímán i mimo rodinu.

nedostupnosti bydlení jinde)¹², i když existují i čestné výjimky. Poměrně zásadní charakteristikou sociálně vyloučených domů je vzdálenost od běžné zástavby, někde totiž stojí domy v normální ulici vedle jiných bytových domů, existují ale i extrémy jako panelové domy na Tepelsku, které stojí zcela osamoceně v krajině. Z hlediska etnicity převažují častěji v typu B1 Romové, a to nejen proto, že ve vyloučených lokalitách obecně tvoří většinu, ale i proto, že jsou do takových domů tlačeni v důsledku diskriminace na trhu s bydlením¹³.

Intervence:

Ačkoliv ještě nehovoříme o celých čtvrtích, ale pouze o jednotlivých domech, bydlení na takové adrese je samo o sobě přitěžujícím faktorem sociálního vyloučení. Zejména u izolovaných a vzdálených lokalit či lokalit v neutěšeném technickém stavu a s nevyhovující hygienickou stránkou je na místě přijmout kroky vedoucí k zániku lokality. To je samozřejmě obtížné, pokud je vlastníkem soukromník, navíc nespolupracující, či dokonce nekomunikující. V takovém případě nezbyvá, než pronajímateli jeho podnikání všemožně ztěžovat – posíláním kontrol finančního úřadu, hygienické stanice, stavebního úřadu... Ideálním řešením je odkup objektu obcí a následný postupný řízený zánik lokality, kdy se obyvatelům hledá nové vhodné bydlení, dům se postupně vyprazdňuje a následně bourá či přebudovává k jinému účelu (ideálně sociálnímu, nikoliv však ve smyslu pronajímání sociálně vyloučeným domácnostem). V průběhu celého procesu je nezbytné s rodinami pracovat, připravovat je na život mimo lokalitu a pomáhat jim v integraci i dále na nové adrese. Pokud řízený zánik lokality z nějakého důvodu není reálný (soukromý vlastník dům neprodá, chybí politická vůle apod.), je vhodné pokusit se alespoň ovlivnit skladbu obyvatel domu. Obecně je nevhodné, aby se zde potkávaly rodiny s dětmi např. s osobami závislými na návykových látkách či s psychiatrickými diagnózami, pro děti je navíc z principu nevhodné, aby se pro ně kumulace sociálních problémů stala normou. Optimální je tak nabídnout rodinám s dětmi vhodnější bydlení v domech s lepší sociální skladbou a pokusit se dojednat s vlastníkem, aby hledal nájemníky spíše z jiných cílových skupin. Jelikož jsou však rodiny s dětmi pro pronajímatele zpravidla finančně výhodnější, může být snazší prosadit naopak model, ve kterém se vlastník spolu s dalšími aktéry snaží v domě neubytovávat osoby se závislostmi a dalšími závažnými problémy a aktéři společně pracují na zlepšení situace rodin v různých oblastech, zejména pak na co největším kontaktu dětí s běžným životem mimo lokalitu. Pokud není výraznější změna dosažitelná, lze život v lokalitě zkvalitňovat¹⁴ komunitní prací, snahou o setkávání sousedů (míněno v domě i mimo něj), formulování problémů a jejich řešení, nastavováním pravidel soužití, dělbou zodpovědnosti za pořádek atd. Úplně minimalistickou variantou je pak zvýšená individuální podpora pro obyvatele prostřednictvím sociální práce a sociálních služeb, případně zaměstnanostních a vzdělávacích projektů apod..

¹² Ani obce se v tomto případě neosvědčují jako příliš dobří hospodáři, opravy obvykle pouze udržují domy v chodu, často navíc přes neblahé zkušenosti vlastní nebo zprostředkované bývá i v současnosti záměrem obce prodej do soukromých rukou. U SVJ zase nastává problém s neplacením některých vlastníků do fondu oprav, v důsledku kterého společenství nemají na opravy prostředky.

¹³ Jistým absurdním důsledkem tohoto principu je přítomnost lépe situovaných Romů v sociálně vyloučených domech.

¹⁴ Je dobré mít na paměti, že zkvalitňování života v sociálně vyloučené lokalitě typu B může mít za následek i konzervování statusu quo, což může být v konečném účtování negativní. Pokud aktéři zvolí tuto cestu, měli by dbát na to, aby se s lokalitou explicitně počítalo v koncepci sociálního bydlení a obyvatelé měli šanci se posunout na lepší adresu. Stabilizace je žádoucí jen do té míry, dokud napomáhá dlouhodobé sociální práci s jednotlivci a rodinami, neměla by ovšem přerůstat v demotivaci ke stěhování na vhodnější adresu.

B1b – Ubytovna pro rodiny s dětmi

Příklad: Okál (Kutná Hora), Lorec (Kutná Hora), Pod Čertovým pahorkem (Příbram), Motorest (Doksy)

Ubytovnami pro rodiny s dětmi máme na mysli takový typ ubytovacích zařízení, který přijímá i rodiny s dětmi, najdeme tu ovšem zpravidla i jednotlivce, bezdětné páry atd. Ubytovny (hovoříme o těch určených k dlouhodobému bydlení) lze považovat za sociálně vyloučené domy z principu. Od předchozího typu se ale v mnoha ohledech liší – obvykle stavebním řešením interiéru, režimem, způsobem placení a také výplaty dávek na bydlení a rovněž skladbou obyvatel. Obytné prostory ubytoven tvoří byty, ale tzv. buňky, sprchy, toalety a kuchyňka bývají sdílené (není to ale pravidlem). Ačkoliv některé ubytovny nabízejí rodinám více pokojů, typicky obývají všichni členové jednu místnost¹⁵. Tento model je pro provozovatele nejvýhodnější. Na některých ubytovnách je přísnější režim, například omezené doby návštěv či možnosti ohřevu vody. Na dodržování pravidel může dohlížet správce, některé ubytovny jsou opatřeny i vrátnicí. Na rozdíl od bytů se na ubytovnách platby odvíjejí od počtu osob. Tím mnohdy nastává paradoxní situace, kdy rodiny platí za menší a hůře vybavený prostor víc peněz, jelikož bydlení v bytech je pro ně nedostupné, např. kvůli vysokým kaucím nebo z důvodu diskriminace. Hradit ubytování na ubytovnách pomáhá rodinám obvykle stát, a to prostřednictvím doplatku na bydlení. To má své praktické důsledky. Zjednodušeně řečeno: Zatímco příspěvek na bydlení, na který mají díky trvalému bydlišti nárok rodiny a osoby v nájemních bytech (B1a) je koncipován motivačně, tj. po nástupu do práce ho zůstane značný podíl zachován, pobírání doplatku od zaměstnání spíše odrazuje, neboť domácnost o většinu dávky přijde a v součtu si nepolepší. Skutečnost, že mnozí rezidenti ubytoven nemají v místě trvalou adresu má vliv také na analýzu problému – ten se v důsledku toho obtížně dokládá daty. Pro ubytovny bývá charakteristický vyšší podíl neromských obyvatel než u ostatních typů lokalit, patrně tu žije také větší počet lidí v předdůchodovém a důchodovém věku. Technický stav a hygienické podmínky ubytoven se pohybují na škále od zařízení, která se na první pohled neliší od standardních bytů, po nevyhovující štěnicemi zamořené přelidněné buňky v rozpadajících se staveních. Obecně lze ale konstatovat, že se nejedná o prostředí vhodné pro dlouhodobý zdravý vývoj dětí¹⁶. U ubytoven je častější prostorová odloučenost od běžné zástavby. To souvisí s původním účelem celé řady ubytoven (ubytovávání zaměstnanců) a jejich umístěním v průmyslových zónách či jejich blízkosti. Část ubytoven také budovaly obce jakožto „ubytovny pro neplatiče“. Další ubytovny pro rodiny s dětmi vznikají z ubytoven pro sezónní dělníky, penzionů, zdravotnických zařízení, hospodářských budov atd. I v současnosti se významný podíl ubytoven pro rodiny s dětmi nachází ve vlastnictví obcí, ty do nich obvykle umísťují občany, kterým z nějakého důvodu nechťejí nebo nemohou přidělit byt. V posledních letech masivně přibýlo soukromých ubytoven, jelikož jejich provozování se díky dávkové politice stalo výnosným podnikáním.

¹⁵ Situace přetrvává i přes různé snahy o regulaci ubytoven.

¹⁶ Ubytovny často představují uzavřené mikrosvěty, v rámci kterých se předávají negativní vzorce chování, absente zde soukromí a panují špatné sousedské vztahy.

Intervence:

Pokud bylo řečeno, že sociálně vyloučený dům není vhodný pro dlouhodobé bydlení dětí, platí to o ubytovnách, kde mívají lidé daleko méně soukromí, dvojnásob. Cílem je tedy pro začátek přeměnit zařízení na ubytovnu pro dospělé. Pokud nemají aktéři na skladbu obyvatel přímý vliv (objekt je nespolupracujícího vlastníka), je opět vhodný souběžný nátlak na vlastníka spolu s vytvářením příležitostí pro vhodnější (ideálně v městských bytech) bydlení rodin s dětmi. Za dílčí úspěch lze považovat i stavební oddělení jednotlivých částí budovy pro různé účely (např. samostatný vchod do části pro rodiny, kde se buňky více podobají bytům), v tomto případě zůstává neřešený problém s kumulací problémových rodin na jedné adrese. Obdobně nedostatečná je také varianta, kdy se dům stavebně upraví na byty. Jako méně rizikové se jeví přebudování na některou pobytovou službu pro úzeji vymezenou cílovou skupinu a krátkodobější přebývání. Po vyčerpání předchozích variant lze zvážit měkčí nástroje jako zavedení domovníka, vybudování vrátnice, nastavení pravidel soužití, zintenzivnění sociální práce atd. (viz předchozí typ). V situacích, kdy se nám nepodaří rodiny s dětmi přesunout mimo sociálně vyloučené prostředí, je pak třeba zvýšeně dbát na jejich kontakt s vnějším světem – docházení do nesegregované školy, navštěvování kroužků, sociálně smíšených klubů a dostatek příležitostí k trávení volného času mimo lokalitu obecně.

B1c – Ubytovna pro dospělé

Příklad: V1 a V2 (Rumburk), Domino (Most)

Typ B1c zahrnuje ubytovny, které nepřijímají rodiny s dětmi nebo je přijímají jen zcela výjimečně. Ne všechny ubytovny určené k dlouhodobému bydlení dospělých spadají rovnou do kategorie sociálně vyloučených lokalit. V ČR je celá řada ubytoven, které využívají převážně svobodní, mnohdy pracující muži a tato strategie je pro ně ekonomickou volbou. O sociálně vyloučených ubytovnách pro dospělé můžeme hovořit, pokud se pod střechou zařízení setkávají lidé, kteří v nějakém smyslu v životě neuspěli a mají celou řadu problémů (drogově závislí, alkoholici, po výkonu trestu, nezaměstnaní, rozvedení, nemocní...). Lidé na těchto ubytovnách opět zpravidla přebývají v buňkách, přičemž sociální zařízení a kuchyň sdílejí. Často spolu v jedné buňce bydlí dva nebo tři, aniž by se předtím navzájem znali. Poplatky bývají stanoveny za osobu. I na těchto ubytovnách bývá zaveden určitý režim a jejich stavební stav se různí. Platí princip vyššího podílu neromských obyvatel než u jiných typů lokalit, výrazně pak ve skladbě obyvatel dominují muži. Ubytovny pro dospělé jsou častěji soukromé, někdy je ale provozují i obce. Typicky se jedná o přetvořené ubytovny pro zaměstnance nebo sezónní pracovníky, existují ale i jiné okolnosti jejich vzniku.

Intervence:

V lokalitách typu B1c zpravidla končí lidé, u kterých se kombinuje celá řada závažných problémů. Jako vhodné řešení by se tak mohla jevit přeměna na pobytovou službu nebo nastavení přísnějšího režimu v zařízení. Obyvatelé takto vymezených objektů ovšem často nejsou ve stavu, aby se pravidlům v pobytové službě či hlídanější ubytovně dokázali přizpůsobit. Ubytovny B1c jsou pak pro ně jakousi poslední štací před životem na ulici, ve vězení apod. a jako takové plní svou roli. Ideální je zde tudíž intenzivnější sociální práce terénního charakteru, jejímž cílem je právě klienty přes pobytovou službu dostat do běžnějšího bydlení. Vždy se však najdou jedinci, kteří sociálně vyloučenou ubytovnu pro dospělé přechodně či dlouhodobě k bydlení vyhledávají a základním problémem, který pak vyvstává, je soužití obyvatel ubytovny a okolí. Větší ubytovny tohoto typu v běžné zástavbě zpravidla působí na své okolí negativně (zhoršuje se skladba obyvatel

přilehlých domů, přibývá patologických jevů, snižuje se pocit bezpečí v sousedství, vznikají konflikty apod. V takovém případě se jeví z hlediska celé obce jako vhodnější vyvíjet tlak na zánik lokality v dané podobě - opět máme celou řadu možností (jako je demolice, přebudování na službu, změna cílové skupiny atd.), méně pak nástrojů v případě, že jde o soukromý objekt. Na druhou stranu je vhodnější, pokud jsou lidé v obzvláště tíživé situaci alespoň trochu stabilizováni, je proto užitečné, pokud město nebo nezisková organizace provozuje menší zařízení s volnějším režimem spíše mimo běžnou zástavbu. Takové lokality by aktéři k zániku směřovat neměli, jakkoliv i ony mohou být trnem v oku obyvatelům obce (a jakkoliv jsou z principu neinkluzivní), ale spíše by je měli využít pro kontaktování klientů. V žádném případě by však v těchto objektech neměli bydlet lidé, kteří zvládnou bydlet v běžnějším bydlení, byť například s asistencí sociální služby, pouze k tomu doposud nedostali příležitost a vhodné podmínky!

B2 – Skupina sociálně vyloučených bytových domů

Příklad: Chanov (Most), Železný dvůr (Chodov), Předlice (Ústí nad Labem), Kovářská (Varnsdorf), Poschla (Vsetín)

Tento typ se nejvíce blíží vžité představě ghetta – několik bytových domů nebo celá čtvrť obývaná prakticky výhradně sociálně vyloučenými. Zejména rozsáhlejší a odloučenější lokality tohoto typu představují nejproblematictější území v ČR, jelikož se zde vytváří celé světy sdílených strategií, které mnohdy nejsou dobře slučitelné s fungováním okolního světa (jde zejména o patologické jevy jako lichva, prostituce, zneužívání...) a představují pro obyvatele velké bariéry při případné snaze se ze sociálního vyloučení vymanit. Původ lokalit typu B2 často souvisí se strategií obcí soustřeďovat ze svého pohledu problémové občany do nějaké části města, zpravidla méně atraktivní, odloučené, s nepříliš žadaným okolím a s nižším standardem (horší vybavení nebo technický stav). Kořeny těchto procesů mnohdy sahají ještě před rok 1989. Po revoluci taková místa představovala levnější bydlení a přitahovala zájem chudších obyvatel. Typicky měla na dynamiku procesu přeměny vliv privatizace a po zavedení dávek na bydlení rovněž nástup vlastníků, kteří se orientují na pronajímání sociálně slabým. Některé lokality tohoto typu zůstaly ve vlastnictví obcí, jiné jsou v rukou soukromníka či spíše soukromníků (ať už fyzických osob či firem). SVJ se u tohoto typu objevují tam, kde došlo k postupné přeměně z typu C3. Ať už jde o obce, soukromníky či jiné subjekty, zpravidla do nemovitostí příliš neinvestují a standard bydlení bývá nižší. V lokalitách typu B2 obvykleji tvoří Romové většinu obyvatel.

Intervence:

Ačkoliv právě cíleným budováním těchto lokalit mnohdy obce řešily situaci svých sociálně vyloučených obyvatel, jsou lokality typu B2 nejžhavějšími kandidáty na řízený zánik, výjimečně na radikální změnu skladby obyvatel. V rámci rozsáhlejšího území, kde všichni sdílejí vzorce spojené se sociálním vyloučením, není žádné zlepšení myslitelné. Lokality tohoto typu, které jsou v majetku města, by měly mít vizi zániku či přeměny v určitém časovém horizontu, který umožní postupný přesun jejich obyvatel do jiných částí města, aniž by byly uprázdněné byty v lokalitě obsazovány novými nájemníky. V procesu je klíčová role sociální práce, sociálních služeb a komunitní práce. Podstatné je totiž pracovat s obyvateli kontinuálně od přípravy na nové bydlení, přes stěhování až po sžívání se s novou adresou, a to včetně práce s novými sousedy. U soukromých lokalit je třeba napřed porozumět vlastnickým vztahům v lokalitě a následně vyjednávat se soukromými vlastníky, ideálně o prodeji městu. Pokud se městu podaří část bytů odkoupit, je možné je krátkodobě využít pro zlepšení situace části obyvatel lokality (např. zaměstnanců města či městských firem), dlouhodobě se ovšem v žádném případě nejedná o vhodné

sociální bydlení. Pokud se městu nedaří významnější díl bytů odkoupit a vlastníci či vlastníci mají v úmyslu v pronajímání dlouhodobě pokračovat, je situace zapeklitá. S vizí existence lokality se obce brání pronajímání bytů rodinám z lokality, jelikož se obávají nárůstu sociálně vyloučených na svém území (po přidělení městského bytu pronajme majitel byt v sociálně vyloučené lokalitě rodině z jiného města). Aktéři činní v sociálním začleňování pak mnohdy volí nástroje ke zkvalitnění života v lokalitě, nicméně právě u větších území obývaných takřka výlučně sociálně vyloučenými jde toto úsilí, jakkoliv motivováno dobrými úmysly, proti principům sociálního začleňování. Tento složitý problém v rámci předkládané metodiky pochopitelně nevyřešíme, nicméně bychom doporučovali kombinovat přidělování bytů, byť třeba v malé míře (např. v podobě startovacích bytů pro mladé rodiny), s tlakem na majitele (směřovanému k prodeji nebo alespoň oddělování rodin s dětmi od osob s patologickým chováním), sledováním změn v legislativě (miníme vyčkávat na příležitost směřovat k zániku lokality) a prací v lokalitě, která cílí především na umenšení izolace¹⁷ obyvatel (zejména dětí a mladých) v jiných oblastech, než je bydlení - taková činnost snižuje další faktory sociálního vyloučení a zároveň připravuje obyvatele na možný přesun mimo sociálně vyloučenou lokalitu v budoucnu.

B3 - Lokalita s vyšším podílem sociálně vyloučených bytových domů

Příklad: část obce Odry, část obce Kopidlno, Boletice (Děčín)

U tohoto typu jsou sociálně vyloučené bytové domy v území střídány bytovými domy se sociálně neproblematickou strukturou obyvatel. Nastává v případech, kdy má obec v nějakém území více bytových domů na různých místech, přičemž přiděluje byty v nich sociálně vyloučeným. Dále může struktur přetrvávat i po prodeji takových domů do soukromých rukou. Jinou možností je vytvoření až v důsledku privatizace – pokud některé domy prodávané jako celky koupí vlastníci, kteří se orientují na nájemníky odkázané na sociální dávky, vznikne tato střídavá struktura. Sociálně vyloučené domy v takové lokalitě svými charakteristikami odpovídají typu B1 (obvykle převaha romského obyvatelstva, horší technický stav), navíc tu ale může přibývat problematika soužití mezi obyvateli domů s odlišnou skladbou a spory o využívání veřejných prostranství a institucí. Lokality tohoto typu bývají vnímány jako horší adresy celkově a může docházet k postupnému odlivu lépe situovaných obyvatel, ne však tak výrazně jako u lokalit typu C1 a C2, kde se problematika soužití týká i vnitřních prostor domů.

Intervence:

Intervenční principy pro sociálně vyloučené domy v lokalitách typu B3 odpovídají strategiím popsaným v případě typu B1a. Pokud se jedná o menší bytové domy s několika jednotkami, více se nabízejí měkčí řešení (tím spíše, že domy se z principu nacházejí v běžné zástavbě), u velkých panelových domů je žádoucí radikálnější zásah. Jelikož se jedná o sociálně smíšená území, k řešení tu oproti typu B1a přibývají veřejné prostory a sousedské vztahy. Pro fungování čtvrti jako celku je nezbytné vytvářet místa setkávání (hřiště, kluby, kulturní zařízení, parky, vzdělávací zařízení...)¹⁸, snažit se o jejich využívání různými skupinami obyvatel, což vyžaduje komunitní práci ve smyslu nastavování vzorců při tomto užívání a ošetřování vznikajících konfliktů. Ke zlepšení sousedských

¹⁷ Pozornost je přitom třeba věnovat nejen kompetencím a návykům obyvatel, ale i otevřenosti institucí vůči nim.

¹⁸ Často je přitom podstatné i umístění těchto prostor. Je třeba zejména dbát na to, aby se zde nebyly různé funkce (např. aby garáž přebudovaná na zkušebnu nestála přímo pod okny s převahou starších obyvatel apod.). Veškeré úpravy by tedy měly vycházet z potřeb obyvatel, nikoliv být plánovány shora.

vztahů lze využívat nástroje jako je asistent prevence kriminality, mediátor, manažer komunitního rozvoje apod.

C1 – Bytový dům s vyšším podílem sociálně vyloučených bytů

Příklad: Javorová (Most)

Zejména označování lokalit typu C nálepkou SVL v minulosti vzbuzovalo značné emoce u představitelů samospráv i obyvatel daných míst, kteří nenesou znaky sociálního vyloučení. Zavedení typologie a odlišení od lokalit typu B má za cíl jev přesněji pojmenovat a rozčarování předejít. V případě bytových domů s vyšším podílem sociálně vyloučených bytů se může jednat o SVJ, z nichž se část vlastníků odstěhovala a prodala své byty tzv. obchodníkům s chudobou, může jít ale také domy ve kterých vlastníci (obec nebo soukromník) pronajímá domácnostem odkázaným na sociální dávky jen část bytů. Obecně mají ovšem domy tohoto typu nestabilní charakter, resp. tendenci k postupnému zhoršování sociální skladby a přesunu do kategorie B1, neboť lidé, kteří si to mohou dovolit, se stěhují na adresy s lepší pověstí. Popsaná dynamika je charakteristická pro všechny lokality typu C a odpovídá užívanému spojení „lokalita ohrožená sociálním vyloučením“¹⁹ (někdy je možné ho najít také v souvislosti s typem A3 a B3)²⁰. Tento trend bývá umocněn v případě vyššího podílu romských obyvatel domu (ať už sociálně vyloučených či lépe situovaných). Domy s vyšším podílem sociálně vyloučených bytů zpravidla charakterizují napjaté sousedské vztahy a častější výjezdy policie k řešení veřejného pořádku. Technický stav domů variuje, logicky ovšem s horší sociální skladbou klesá ochota vlastníků k opravám, resp. s vyšším podílem nebydlících vlastníků stoupá riziko nedostatku financí u SVJ.

Intervence:

Pro domy typu C1 je klíčové zastavení, nebo ještě lépe obrácení dynamiky přeměny na typ B1. Pokud je vlastníkem obec, recept je snadný, stačí udržovat v domě určité procento sociálně vyloučených domácností (a s těmi pracovat, jakožto i se vztahy v domě). V případě, že jde o soukromého vlastníka, je možné mu prezentovat výhody takového modelu oproti pronajímání výhradně sociálně vyloučeným a nabídnout mu v tom smyslu podporu další aktérů (sociálního odboru, neziskových organizací, bytového odboru atd.). Souběžně je užitečné zatraktivňovat bydlení v lokalitě, aby lépe situovaní nájemníci neodcházeli jinam (opravy veřejných prostor, budování míst pro trávení volného času, zajištění dostupnosti služeb, dobrý mediální obraz lokality, ale i právě práce se sociálně vyloučenými, nastavování pravidel užívání domu a snaha o řešení konfliktů). Největší výzvou je pak práce s SVJ – tady je potřeba přesvědčit o budoucnosti lokality především bydlící vlastníky, aby své byty neprodávali a nestěhovali se jinam. Kromě snah o zatraktivnění lokality je zpravidla potřeba řešit specifické problémy SVJ – dlužící vlastníky, nedostatečné prostředky na opravy apod. Je vhodné propojit předsednictvo domu (případně i správcovskou firmu, je-li správa vykonávána externě) s aktéry činnými v sociálním začleňování, motivovat i nájemníky k zájmu o dění v domě a využívat nástroje jako je komunitní práce, výzkum potřeb či mediace. Pokud se podaří skladbu domu stabilizovat (v tomto úsilí je přitom třeba vytrvat,

¹⁹ Termín je užíván také tam, kde obyvatele lokalitv (neičastěji rodinného domu nebo malého bytového domu) splňují jen některé charakteristiky sociálního vyloučení (např. je dům v běžné zástavbě a významná část obyvatel pracuje). Tento význam ovšem do předkládané metodiky nespádá, jelikož se neváže k lokalitě, ale k jejím obyvatelům.

²⁰ Právě s ohledem na tuto dynamiku nelze stanovit číselné pásmo pro zařazení domu či lokality do kategorie C. Doporučujeme se orientovat podle kontextu daného města či regionu a označení užívat pro místa, kde je procento sociálně vyloučených bytů již významně vyšší než v okolí (a o lokalitě se tedy hovoří jako o místu hodném pozornosti institucí), není ovšem považováno klasickou sociálně vyloučenou lokalitu (tedy žije zde stále významný podíl osob, kterých by se takové označení mohlo dotknout).

jelikož jde vždy o křehkou rovnováhu), získáváme vlastně ideální podmínky pro sociální začleňování, ve kterých mají smysl všechny klasické nástroje k tomu využívané.

C2 – Lokalita s vyšším podílem sociálně vyloučených bytových domů

Příklad: Stovky (Most), Kamenná (Chomutov)

Domy typu C1 mohou opět tvořit větší celky (bloky domů, ulice nebo celá sídliště a čtvrti), přičemž za lokalitu je pak označováno celé souvislé území. Vlastnická struktura i varianty vzniku takových lokalit odpovídají kombinaci situací popsaných u typu C1, zachován je také princip nestability.

Intervence:

Lokality tohoto typu mívají složitou vlastnickou strukturu, kterou je vhodné v první fázi dobře zanalýzovat. Následující intervence odpovídají principům popsaným v případě C1.

C3 - Lokalita s vyšším podílem bytových domů s vyšším podílem sociálně vyloučených bytů

Příklad: Sídliště Portýč (Písek), Sídliště Na Valtické (Břeclav), Svobodárny (Žďár nad Sázavou)

Je-li část obce zatížena vyšším podílem sociálně vyloučených osob a je žádoucí takové území vymezit oproti území typu 0, můžeme poněkud krkolomně hovořit o lokalitě s vyšším podílem bytových domů s vyšším podílem sociálně vyloučených bytů. Často se jedná o méně atraktivní sídliště či naopak starší zástavbu, která nesplňuje soudobé nároky na standard bydlení. Alarmující bývá, pokud do hry vstoupí pronajímatelé bytů orientovaní na sociálně slabé. Na druhou stranu závažnost situace se v očích starousedlíků často jeví větší, než ve skutečnosti je, tedy např. než ukazují statistiky, a to zejména pokud do lokality přijdou nové rodiny, zvláště pak rodiny romské.

Intervence:

Popsaná situace zpravidla značí zárodek možných problémů, které se mohou a nemusejí rozvinout. Ideální je nečekat a zasáhnout preventivně, jelikož taková práce je nejúčinnější. Zejména je-li přítomnost sociálně vyloučených rodin v lokalitě novinkou, je důležité komunikovat se starousedlíky a novým rodinám co nejvíce zpřístupnit místní služby, instituce a komunitní život. Pozornost je dobré věnovat také různým fámám, které mohou o sociálně vyloučených kolovat (k jejich vyvracení nejlépe poslouží kvalitní analýza situace prezentovaná ve sledovaných lokálních médiích. Lokality typu C3 zpravidla nebývají za sociálně vyloučené označovány a nesměřuje do nich systematicky ani podpora (nebudují se zde centra sociálních služeb, NZDM apod.). Bývá tedy třeba zde využívat terénní formy sociální práce a zároveň vnášet sociální aspekt do existujících institucí (škola, dům dětí a mládeže, zájmové spolky...). Zaznamenáme-li odkup bytů obchodníkem s chudobou či jeho zájem o lokality, mělo by do hry vstoupit město a vynaložit úsilí na odkup ze svého rozpočtu.

Z - Jiné formy sociálně vyloučených lokalit

Osoby, které z nějakého důvodu nenajdou střechu nad hlavou na trhu s bydlením, tedy v domě, bytě ani ubytovně, se mohou uchýlit do zvláštních forem bydlení. Pokud takto žije více osob

nebo rodin, mohou vznikat i větší lokality. Příkladem takových míst jsou squaty, obydlené zahrádkářské kolonie či bezdomovecká „městečka“.

Intervence:

Daný typ zahrnuje celou řadu rozličných situací, zpravidla však jde o bydlení v objektech, které pro něj nejsou určené, a tudíž ani vhodné. Úsilí by mělo až na výjimky směřovat ke zrušení lokalit a umístění obyvatel do bytů či v případě potřeby pobytových služeb. Vzhledem k charakteru míst by zrušení mohlo být snazší než v jiných případech (místa jsou často obydlena bez právního nároku). Platí, že k radikálnímu kroku je vhodné přistoupit, pokud máme pro obyvatele jiné řešení.

Další charakteristiky lokalit

Nyní se vrátíme k dalším charakteristikám představeným v úvodu, objasníme jejich vliv na situaci v lokalitě a navrhneme, čeho je třeba si v rámci nich všimnout, aby byla situace co nejlépe pochopena a popsána. V rámečcích uvádíme vliv na podobu vhodné intervence. Opět jde spíše o podněty k hledání souvislostí mezi jevy, nikoliv o vyčerpávající návod na řešení.

Vnitřní struktura a velikost lokality

Touto charakteristikou máme na mysli počet domů, případně bytů, typ domů, podíl sociálně vyloučených bytů²¹, podíl sociálně vyloučených domů, podíl domů s vyšším podílem sociálně vyloučených bytů, počet obyvatel, a počet sociálně vyloučených obyvatel. Jedná se v podstatě o upřesnění ukazatelů, které vedou k zařazení do určitého typu, zároveň se díky nim dozvídáme podrobnosti o rozsahu problému. U komplexnějších lokalit může být užitečné ukázat strukturu na plánu lokality. Velikost lokality, jak již bylo naznačeno v přehledu typů, je do určité míry úměrná i míře problému, u malých rodinných domků splývá s mírou sociálního vyloučení dané rodiny, zatímco u nejrozsáhlejších lokalit je třeba počítat se vznikem paralelních struktur a strategií, které se mnohdy neslučují s životem mimo danou lokalitu. Podíl sociálně vyloučených u lokalit typu C (případně A3 a B3) napoví, zda je možné ještě lokalitu „zachránit“ a jak velké nás to bude stát úsilí.

Intervence:

Upřesnění základních charakteristik lokality je podstatné i z hlediska dalšího postupu. Velikost lokality (počet domácností a osob) určuje, jaké kapacity bude třeba najít v případě, že lokalita zanikne. Podíl sociálně vyloučených obyvatel u sociálně smíšených lokalit je zase dobré znát, abychom si stanovili nějakou vizi podílu do budoucna a zvolili úměrně tomu vhodné nástroje.

Režim

Režimem máme na mysli zejména distinkci režim bytů – ubytovna. U ubytoven je pak vhodné sledovat podrobněji pravidla pro ubytované (omezené návštěvy, užívání sprch a kuchyně apod.), přítomnost správce, vrátného atd.

Intervence:

Kromě základního principu, že bydlení na ubytovnách je vhodné spíše eliminovat, a to zejména v případě rodin s dětmi, je užitečné pracovat také s přísností režimu (právě hlavně na ubytovnách). Nejde obecně říct, že přísnější režim je horší nebo lepší. Přísný režim má obvykle za následek pozitivnější vnímání lokality okolím, na druhou stranu určitá část lidí není ochotná se pravidlům přizpůsobit a i u takových jedinců může být lepší nějaká stabilizace, která umožní sociální práci. Z toho plyne, že je dobré mít v obci zejména v počátečních fázích úsilí o sociální začleňování zařízení různého typu a zvažovat, jaká je jejich role v celém systému.

²¹ V případě větších lokalit či menší znalosti terénu je vhodné podíl sociálně vyloučených bytů nahradit souborem dostupných ukazatelů, jako je podíl bytů vlastněných obchodníky s chudobou, podíl pronajímaných bytů, podíl domácností v hmotné nouzi, podíl domácností s dluhy, podíl nezaměstnaných apod.

Demografická struktura lokality

U ubytoven již v rámci základní typologie rozlišujeme zařízení pro rodiny s dětmi a zařízení pro dospělé. Různé zvláštnosti v demografické struktuře je užitečné zaznamenávat i u dalších typů lokalit (pouze rodiny s dětmi, vyšší podíl seniorů apod.).

Intervence:

Z hlediska intervence je demografická struktura zajímavá, zejména pokud se v lokalitě setkávají skupiny, jejichž soužití může být problematické – mladí a samostatně žijící senioři, uživatelé návykových látek a děti apod. Pak je vhodné usilovat o méně konfliktní skladbu nebo alespoň nastalé spory řešit a předcházet jim. Obecně by mělo být cílem minimalizovat počet dětí v sociálně homogenních lokalitách, aby se další generace měly šanci vymanit z bludného kruhu sociálního vyloučení. V případě, že se takový postup nedaří prosadit, je potřeba zaměřit činnost na kontakt dětí s vnějším světem, tj. zajistit jejich docházení do nesegregované školy, trávení volného času mimo lokalitu (kroužky ve škole, sociálně smíšené kluby, hřiště mimo lokalitu...).

Kontext dané lokality

Při popisu lokality je třeba mít na paměti také kontext, tedy situaci obce, ve které se lokalita nachází (jmenované charakteristiky lze pochopitelně uvádět pro všechny lokality v obci souhrnně). Například je rozdíl, zda se lokalita nachází ve velkém městě nebo na malé vesnici hodně vzdálené od nejbližšího velkého města. U lokality situované ve vesnickém periferním prostředí se k potížím se sociálním vyloučením může přidávat také problematika venkova – absence občanské vybavenosti v místě bydliště, horší dopravní dostupnost, velká vzdálenost od úřadů atd. S tím je spojena další důležitá charakteristika, a to rozvinutost dosavadních snah o začleňování. V některých obcích už je celá řada nástrojů zavedena, jinde naopak stěží najdeme odborné kapacity při zavádění např. sociálních služeb. Bohatství regionu nemá významný vliv na život v lokalitě jako takové, má však vliv na vnímání lokality ze strany lépe situovaných obyvatel obce. V chudších oblastech bývají lokality vnímány negativněji, což představuje překážku pro začleňování jejich obyvatel. Jako poměrně významný faktor se jeví podoba trhu s bydlením v dané obci či regionu a také velikost bytového fondu obce a způsob, jakým s ním obec nakládá. Například v obcích s velkým množstvím pronajímatelů orientovaných na sociálně slabé se objevuje tlak na kvalitu bydlení, v důsledku kterého charakterizuje lokality vyšší standard (ale taky větší fluktuace obyvatel). Naopak v obcích, kde je celkově málo dostupné nájemní bydlení se i lépe situovaní obyvatelé mohou dostávat do lokalit s nižším standardem. Větší bytový fond obce a ochota pronajímat byty sociálně vyloučeným znamená větší vliv obce na situaci a potenciál k zásadním rozhodnutím. Velký vliv na dynamiku lokality má pak přítomnost dalších sociálně vyloučených lokalit v obci nebo regionu a také status lokality v rámci hierarchie lokalit – může docházet k cyklické migraci mezi lokalitami, propadům rodin do lokalit s horší pověstí nebo naopak posunům obyvatel na preferovanější adresy, nově vznikající lokalita může způsobit odliv části obyvatel lokality původní, zánik jiné lokality naopak často znamená nárůst obyvatel v přetrvávajících lokalitách apod.

Intervence:

S umístěním lokality v kontextu menší či větší obce toho mnoho nezmůžeme, pouze je třeba mít na paměti větší anonymitu v obcích s vyšším počtem obyvatel a naopak pravděpodobně bohaté osobní vztahy a zkušenosti zástupců institucí a obyvatel (a také obyvatel mezi sebou) v menších obcích. V malých obcích vzdálených od nejbližšího většího města nejspíš bude jedním z ústředních témat doprava. Můžeme tu mít potíže při hledání odborných kapacit na řešení problému a dá nám větší práci nalákat do lokality zástupce neziskových organizací, ale i dalších institucí. Případně budeme muset více úsilí vynaložit na vzdělávání místních, aby kapacity vnikly přímo v obci. V případě, že jsou již některé nástroje zavedeny nebo byly v minulosti užity, mělo by se při dalším plánování z těchto zkušeností vycházet a navázat na ně. V chudých regionech doporučujeme věnovat víc pozornosti mediálnímu obrazu sociálně vyloučených a komunikaci tématu (můžeme téma více rozebírat s dětmi ve škole apod.). Je vhodné cílit maximum opatření na širší skupinu obyvatel a pečlivě připravovat prezentaci změn tak, aby byly patrné pozitivní dopady na všechny obyvatele obce. Trh s bydlením můžeme ovlivnit jen vzácně, rozhodně bychom ale měli využít veškeré prostředky k tomu, abychom rozšířili bytový fond obce a zvýšili využívání vhodných bytů pro obyvatele sociálně vyloučených lokalit. Jako nejzásadnější okolnost při plánování budoucnosti lokalit se jeví přítomnost a dynamika dalších lokalit v okolí. Měli bychom mít na paměti, že např. nedostatečně ošetřený zánik lokality může způsobit nárůst podílu v jiné lokalitě, ve které jsme chtěli podíl sociálně vyloučených naopak stabilizovat či snižovat. Právě proto je podstatné vždy řešit i to, kam lidé po zániku lokality půjdou. Navíc je podstatné zvolit pro změny správné načasování.

Vzdálenost lokality od běžné zástavby a občanské vybavenosti, dopravní dostupnost

Tato kategorie naopak vypovídá o poloze lokality v rámci obce a je jedním z faktorů izolovanosti obyvatel lokality. Dřívější snahy o standardizaci kategorie (např. vyčíslování vzdálenosti od městského úřadu, pošty nebo telefonní budky v kilometrech) se příliš neosvědčily. Doporučujeme spíše slovní popis situace primárně zaměřený na vzdálenost lokality od nejbližších lépe situovaných obyvatel, resp. na rozdílnost podmínek obyvatel sledované lokality a lépe situovaných obyvatel obce (např. i v případě lokalit typu A3, B3 a C, kde žijí lépe situovaní obyvatelé v bezprostředním sousedství, může být podstatná vzdálenost od občanské vybavenosti, pokud ti lépe situovaní dojíždějí za nákupy, úřady či zábavou autem, zatímco sociálně vyloučení chodí dlouhé úseky pěšky).

Intervence:

Čím vzdálenější jsou lokality od běžné zástavby a občanské vybavenosti, tím spíše jsou kandidáty na řízený zánik. Pokud tato varianta není možná, je vhodné odloučenost minimalizovat např. prostřednictvím změn v dopravě. Budování služeb a institucí přímo v lokalitě může být kontraproduktivní a vést k ještě větší izolaci, doporučujeme spíše podporovat otevřenost institucí (zejména škol a volnočasových sdružení) situovaných v běžné zástavbě a motivaci obyvatel k jejich navštěvování. Pokud je situace natolik závažná, že je nabídka v místě jediným způsobem, jak obyvatele motivovat k aktivitě, je vhodné zařadit do programu co nejvíce kontaktů s lidmi odjinud a jiným prostředím (exkurze, praxe, výlety apod.).

Způsob oddělení lokality od běžné zástavby

I v případě, že je lokalita v bezprostřední blízkosti běžné zástavby, může její obyvatele od sousedů dělit fyzické či symbolické bariéry, čímž je prohlubována jejich izolace. Extrémní podobou jsou různé zdi a ploty, může jít ale i o subtilnější projevy, jako vchod orientovaný na jinou stranu, nebezpečná cesta apod. Bariéry mohou vnikat i ve zcela abstraktní rovině, řada lokalit má velmi špatnou pověst, bydliště na dané adrese je pro obyvatele stigmatizující, obyvatelé zvykově navštěvují jiné instituce a vybočení z takového pravidla je považováno za společenský přestupek. Celou situaci může ještě zhoršovat negativní mediální obraz lokality. U typů A3, B3 a C3 lze sledovat i předěly mezi sociálně vyloučenými domy (resp. domy s vyšším podílem sociálně vyloučených bytů) a domy s lépe situovanými obyvateli v rámci lokality. Někdy je naopak přechod od vyloučené lokality k běžné zástavbě plynulý a neostrý, slovy naší typologie lokalita typu B2 postupně přechází v typ C3 a ten pak v běžnou zástavbu (typ 0).

Intervence:

Veškeré bariéry je logicky vhodné postupně a citlivě k oběma stranám odstraňovat a naopak podporovat kontakt přes hranice lokality či mezi skupinami v rámci sociálně smíšené lokality. Fyzické bariéry je vhodné nahradit preventivními opatřeními (asistenti prevence kriminality, domovníci, správci, mediátoři, komunitní práce...), do mediálního prostoru je pak vhodné pustit i pozitivní příběhy z lokality či soužití se sousedy a zejména je potřeba vytvářet vhodná místa k setkávání a trávení volného času, podporovat otevřenost institucí a pomáhat obyvatelům překonávat strach ze špatného přijetí. V některých případech je zásadní změna ve školství (zrušení školy, změna spádových oblastí apod.).

Vznik a vývoj lokality

Ačkoliv předkládaná typologie zachycuje lokality v určitém okamžiku, neměla by být opomíjena ani dynamika lokality. Jak již plyne z přehledu základních typů, historie vzniku lokality úzce souvisí s typem lokality. Sledovat lze strategie obcí soustředit dlužníky na jedno místo, konkrétní podoby privatizace, zánik zaměstnavatelů, vznik méně atraktivních (polohou, technickým stavem, vybavením) a levnějších lokalit či nástup pronajímatelů orientovaných na domácnosti odkázané na sociální dávky. Co se týče dalšího vývoje, patří mezi jevy, kterých je vhodné si všimnout, přechod od jednoho typu k jinému, zvyšování nebo snižování podílu sociálně vyloučených v lokalitě, postupný zánik lokality, rozšiřování lokality do většího území, fluktuace obyvatel lokality, plánovaný prodej bytů či domů v lokalitě...

Intervence:

Sledovat dynamiku lokality je nezbytné pro pochopení možných scénářů jejího dalšího vývoje, do kterého chceme vstoupit. Pokud lokalita postupně zaniká a sledujeme to pozitivním, můžeme proces urychlit a „ošetřit“ (směřovat domácnosti do jiného vhodného bydlení, připravovat je i jejich budoucí sousedy na změnu apod.). Narůstá-li v lokalitě podíl sociálně vyloučených domácností, napřeme síly k zastavení a zvrácení tohoto procesu (viz Intervence u typu C1). Pokud se postupně zhoršuje sociální skladba obyvatel v okolí lokality, je na místě uvažovat o zvelebení veřejných prostor, práci s mediálním obrazem lokality a zavádění preventivních opatření vedoucí ke zvýšení pocitu bezpečí v lokalitě a okolí (využít lze také výzkum pocitu bezpečí či obecně zkoumat vztah obyvatel k místu bydliště, abychom změnami reagovali na skutečné obavy a potřeby obyvatel). Zvýšená fluktuace obyvatel může značit zvyšování podílu sociálně vyloučených (viz

výše), pokud se ale jedná pouze o důsledek nestability rodin, tedy jedna sociálně vyloučená domácnost střídá jinou, je krátkodobě lepší rodiny v lokalitě stabilizovat, aby se s nimi dalo začít pracovat, zatímco se hledá řešení pro lokalitu jako takovou. Jsou-li byty či domy nabízeny k prodeji, mělo by se město ucházet o jejich vlastnictví, naopak prodej bytů a domů v lokalitách ze strany obcí považujeme za nešťastné řešení, jak v minulosti potvrdila celá řada případů.

Vlastnická struktura a vztah bydlících k vlastníkům

S dynamikou lokalit souvisí také jejich vlastnická struktura, a to nejen s historií (viz jednotlivé typy), ale i se stabilitou. Největší jistotu představují domy ve vlastnictví některého z obyvatel, tady zánik obvykle hrozí v důsledku uvalení exekuce. Obecní byty zpravidla představují stabilnější, dlouhodobější bydlení (proto jsou také sociálně vyloučenými často preferované, třeba i přes horší technický stav). Domy v družstevním vlastnictví, ve kterých bydlí družstevníci²², se sociálně vyloučenými lokalitami stávají zřídka, jelikož družstva mohou ovlivnit, zda jsou byty pronajímány. V případě SVJ²³ takové nástroje neexistují, tudíž zde může docházet k pronajímání domácnostem odkázaným na sociální dávky. Specifickým problémem SVJ je nedostatek prostředků na opravy či postřiky proti hmyzu, v těžších případech ale i na běžný provoz domu (přívod vody, tepla, světla...), a to v důsledku neplacení vlastníka či vlastníků do fondu oprav. U soukromých vlastníků obecně se stabilita odvíjí od jejich přístupu.

Intervence:

Vlastnická struktura je jednou z hlavních determinant při řešení situace v sociálně vyloučených lokalitách. V první řadě je třeba se v majetkových vztazích dobře zorientovat, aby mohla být zvolena správná strategie. Situace, kdy je vlastníkem jeden nebo více obyvatel lokality, je spíše kýžená a intervenci tu obvykle vyžaduje finanční situace vlastníka (řešení exekucí, nedostatku financí na opravy apod.). Výjimku představují případy, při kterých dochází ke zneužívání postavení vlastníka vůči ostatním obyvatelům, pak je možné zvolit za cíl přesun obyvatel jinam a vhodný postup nastavit citlivě s ohledem na konkrétní situaci. Nejsnazší cestu ke změně představují lokality ve vlastnictví města, tady stačí „jen“ politická vůle (více viz níže). U soukromníků je vliv ostatních aktérů do značné míry omezen a odvíjejí se od ochoty vlastníků ke změně, spolupráci či prodeji (viz níže). V případě SVJ je situace komplikovaná tím, že jde o přístup celé řady vlastníků a k vzniku problémů stačí jeden, kterému na fungování SVJ nezáleží. Zase je ale pozitivní, že bydlícím vlastníkům a předsednictvu SVJ na budoucnosti domu či domů záleží. Na rozdíl od domů vlastněných nebydlícími soukromníky najdeme tedy přímo v lokalitě struktury, o které je možné intervenci opírat. Předsednictvo SVJ potřebuje podporu při komunikaci s neplatícími a nekomunikujícími vlastníky, hospodaření, řešení sousedských sporů a komunikaci s problémovými nájemníky. Optimální je propojení předsednictev a správcovských firem se sociálním odborem, neziskovými organizacemi a dalšími místními aktéry. Vhodnou platformou před vznikem intenzivnější komunitní práce jsou domovní schůze (shromáždění vlastníků).

²² Pokud objekt vlastní družstvo, ale pouze ho pronajímá, aniž by v něm bydleli podílčníci, situace odpovídá spíše modelu pronajímání soukromým vlastníkem. Doporučujeme takto pojímat lokalitu v mapě i při uvažování o intervencích.

²³ Má-li v SVJ nadpoloviční většinu jeden vlastník (někdy i více vlastníků), který v domě nebydlí a pronajímá byty domácnostem odkázaným na sociální dávky, je situace v mnoha ohledech rovněž podobná modelu pronajímání soukromým vlastníkem (většinový vlastník je také často předsedou SVJ). U hraničních případů je dobré situaci blíže popsat.

Přístup vlastníka či vlastníků

Správa domů a bytů může nabývat různých podob, je užitečné si všimat, jak vlastník vyhledává a vybírá nové nájemníky, jestli dům navštěvuje, jakým způsobem vybírá nájemné, jak je tolerantní k nezaplacení či různým prohřeškům vůči domovnímu řádu a jak v takových případech postupuje, zda využívá nějakého správce nebo domovníka, zda je ochotný provádět opravy atd. Vše řečené se týká i správy ze strany obcí, tady je ovšem možné řešit ještě další okolnosti, jako je způsob informování o pronájmech, proces a pravidla přidělování bytů, činnost komisí, spolupráce různých odborů obecního úřadu či magistrátu atd. Soukromníci zpravidla řeší především výhodnost svého podnikání, tedy maximální zisk s minimálním úsilím (existují samozřejmě i altruistické výjimky). V praxi to mnohdy znamená, že vlastníci rezignují na investice do vybavenosti a stavu domu, komunikaci s nájemníky (která zahrnuje především výběr nájmů) delegují na správce. V případě SVJ bychom měli mít na zřeteli placení, resp. neplacení jednotlivých vlastníků do fondu oprav, případně ochotu vlastníků řešit problematické chování nájemníků, u SVJ jako celku pak priority v hospodaření s fondem. Jmenované konstelace mají vliv nejen na dynamiku lokality, ale také na její pověst, kterou určuje kombinace dodržování psaných i nepsaných pravidel ze strany obyvatel a vizuální stav lokality.

Intervence:

Změna přístupu obce k vlastnímu bytovému fondu v celé komplexitě poněkud přesahuje rámec této metodiky. Lze ale konstatovat, že obce, které mají zájem zodpovědně řešit sociální vyloučení na svém území, by se neměly zbavovat bytového fondu a naopak by se měly snažit zvýšit svůj vliv na situaci odkupováním bytů od problematických vlastníků či na adresách v sociálně vyloučených lokalitách a jejich okolí. Pokud obce přímo vlastní sociálně vyloučené lokality, měly by mít vize jejich budoucnosti, které by ideálně měly zahrnovat pouze řízený zánik (resp. kompletní změnu účelu), přetvoření na sociálně smíšenou lokalitu či stabilizaci sociálně smíšené lokality. Zároveň by obce měly mít vytvořenou koncepci sociálního bydlení, která by umožňoval obyvatelům sociálně vyloučených lokalit posun do bytů mimo lokality. K popsanému patří otevřený a spravedlivý způsob přidělování městských bytů, který odborně zohledňuje sociální aspekty, spolupráce v rámci úřadu a s dalšími aktéry v obci včetně neziskového sektoru atd. U soukromníků je vhodné zahájit jednání spíše pozitivně. Nejprve zjišťujeme ochotu k prodeji, v případě neúspěchu se snažíme prezentovat výhody modelu, ve kterém se vlastník o chod domu či domů více stará a zároveň má větší výnosy, jelikož jeho nájemníci se méně střídají a lépe platí nájem. Je možné nabízet nějakou formu podpory (sociální služby, komunitní práce, domovníci, přistavení kontejneru...) výměnou např. za snahu vlastníka o oddělení rodin s dětmi od nájemníků s problematickým chováním nebo za úsilí o zlepšení pořádku v lokalitě a okolí. Neplacení do fondu oprav ze strany vlastníka v SVJ, pokud veškerá snaha o komunikaci selže, je řešitelné pouze žalobou. Představuje-li problém chování nájemníků, je možné namísto oslovování nekomunikujícího vlastníka řešit situaci přímo s nájemníky, a to i přes profesionálního prostředníka – mediátora, sociálního pracovníka, komunitního manažera nebo asistenta prevence kriminality.

Technický stav a vybavenost lokality

Jednotlivé lokality se výrazně liší svým stavem a vybaveností. Užitečné je sledovat všechny odchylky od standardu, což může být absence vlastního příslušenství, topení na tuhá paliva (nebo absence topení jako takového), absence teplé vody (nebo vody jako takové), odpojení od elektrického proudu, plísně, štěnice a švábi, havarijní nebo zanedbaný stav některých částí domu (poníčená střecha, neoprávená fasáda, nefunkční výtah, rozbité dveře, nevymalované chodby, rozviklané zábradlí...),

nedostatečné vybavení domů (absence hasicích přístrojů, schránek apod.), neuklizená společná prostranství v domech nebo veřejná prostranství kolem domů, špatný stav vybavení ve veřejných prostorách (dvory, hřiště, schody, zídky...) atd.

Intervence:

Intervenci si logicky žádají hůře vybavené, hygienicky nevyhovující a neopravené byty a domy. Právě v této věci je ovšem zásadní zvážit, jakou vizi pro lokalitu celkově máme. Chceme-li lokalitu směřovat k postupnému zániku, zásadnější opravy a zvyšování standardu nejsou žádoucí. Doporučujeme v takové situaci směřovat pouze k zajištění základních hygienických a bezpečnostních standardů, a to zejména žijí-li v lokalitě děti. V případě městských bytů jde o politické a úřednické rozhodnutí, u soukromníků je opět nutné volit cestu dohody či nátlaku. Pokud naopak směřujeme ke stabilizaci určitého podílu sociálně vyloučených v lokalitě a naším cílem je udržet co nejvíce lépe situovaných obyvatel, je dobrý stav lokality (zejména navenek) jedním ze základních předpokladů úspěchu. Do péče o lokalitu je smysluplné zapojit samotné obyvatele, s čímž souvisí také budování pozitivního vztahu k lokalitě a sousedům.

Etnická²⁴ skladba lokality

V českém kontextu sledujeme v rámci této kategorie dlouhodobě především podíl romských obyvatel v lokalitách. Z dostupných analýz se zdá, že menší zastoupení Romů je typické pro ubytovny, v ostatních typech lokalit často sociální vyloučení a romská etnicita téměř splývají. Nelze obecně říci, že lokality s převahou romského obyvatelstva se liší od těch, kde je většina obyvatel neromských. Určitou zvláštností romských lokalit mohou být rodinné vztahy, kterými je v případě dobré znalosti terénu vhodné se zabývat (kolik rodin zde žije, kdo je tu autoritou, zda je lokalita hierarchicky uspořádána, jestli v lokalitě vznikají konflikty mezi jednotlivými rodinami apod.). Romská etnicita je také faktorem přitěžujícím sociálnímu vyloučení ve smyslu diskriminace, ať už na trhu s bydlením, na pracovním trhu, ve vzdělávání, v kontaktu s institucemi... Specifikem převážně neromských lokalit je zase jejich neviditelnost – sousedé si obvykle všimají většího počtu Romů v nějakém místě, nemusí ale tušit, že neromské obyvatele v nějaké lokalitě spojuje nezaměstnanost, hmotná nouze a dluhy, jelikož tyto charakteristiky nejsou navenek patrné. S tímto principem je spojen také fenomén záměny etnického a sociálního rozměru. Některé lokality jsou okolím, ale někdy i institucionálními aktéry, chybně označovány jako sociálně vyloučené, jelikož v nich žije větší počet Romů, které si lidé se sociálním vyloučením spojují. Takové lokality nespadají do předkládané klasifikace.

Intervence:

U převážně romských lokalit je užitečné věnovat čas porozumění jejich vnitřní struktury a tu při intervenci zohlednit (např. je třeba spolupracovat s místními autoritami a brát v potaz jejich vize budoucnosti lokality nebo je dobré při přemísťování rodin zohlednit příbuzenské vazby či naopak antagonismy). Všude tam, kde se sociální vyloučení týká romské populace, doporučujeme sledovat diskriminační praxe v různých oblastech a tam, kde to lze, ji potírat (přidělování městských bytů, přístup úředníků, zaměstnávání v městských firmách, vzdělávání...).

²⁴ Pojem užíváme ve smyslu etnicity připsané, tedy přisouzené zvenčí, jelikož tento význam má vliv na vnímání lokality. Subjektivně vnímaná nebo deklarovaná etnicita se s připsanou do značné míry překrývá, byť často není kladena na roveň národnosti.

Využití typologie v postupech ASZ

Metodika předpokládá využití navržené typologie ve fázi výzkum i strategického plánování. Optimální postup je následující: V území nově spolupracující obce identifikují výzkumníci lokality vyžadující intervenci, zjistí o nich podrobnosti. Následně přidělí lokality k typům a přiřadí jim další charakteristiky (k rychlejší orientaci může posloužit „karta lokality“ – viz příloha č. 1). Výzkumný tým také pro snazší komunikaci s lokálními partner vytvoří mapu dané obce (legenda viz příloha č. 2 a příklady viz přílohy č. 3-xy, kde budou vyznačeny příslušné lokality včetně typu a vlastníka (tato charakteristika totiž do značné míry určuje intervenční strategie). Je rovněž žádoucí, aby výzkumníci, jakožto znalci situace obyvatel a zároveň experti na typologii lokalit, předali kolegům v ASZ svá doporučení ohledně intervencí v jednotlivých lokalitách.

V následující fázi by měla být specifika jednotlivých lokalit zohledněna v rámci strategického plánování, měly by vzniknout akční plány pro jednotlivé lokality či typy lokalit v obci, případně by k jednotlivým lokalitám měly vzniknout podkapitoly strategického plánu, které se budou vztahovat k jednotlivým lokalitám či typům. Oproti dosavadním strategickým plánům by tak kromě odstraňování příčin problémů a vytváření příležitostí v jednotlivých oblastech podpory pro všechny sociálně vyloučené v obci měly být s lokálními partnery vyjednány vize pro jednotlivé lokality a popsány nástroje, kterými bude kýmžných změn dosaženo.

Dalšími variantami kromě tohoto základního schématu je pak využití typologie v pozdějších fázích spolupráce s obcemi, a to např. jako impuls pro pracovní skupiny v době realizace projektů nebo jako součást exit strategie při ukončování spolupráce.

Bylo by žádoucí, aby Agentura pro sociální začleňování s navrženou typologií pracovala i na úrovni dalších metodik – např. aby v případě jednotlivých nástrojů popsaných v rámci intervencí k různým typům lokalit bylo možné přes odkaz nalézt popis těchto nástrojů v podobě, v jaké je chce ASZ obcím doporučovat.

Metodiku lze dále využít v oblasti komunikace a PR. Typologie by jako kterákoliv kategorizace měla zpřehledňovat souvislosti mezi danými jevy. Kromě komunikace na lokální úrovni se předpokládá i vznik článku či článků pro širší veřejnost, ve kterém budou prostřednictvím příkladů představena základní distinkce (například mezi typem C a B či mezi různými druhy vlastnické struktury).

V neposlední řadě může předkládaná metodika posloužit novým pracovníkům ASZ jako text, jehož prostřednictvím se seznámí s některými souvislostmi týkajícími se sociálního vyloučení a jeho řešení.

Použitá literatura

Analýza sociálně vyloučených romských lokalit v Karlovarském kraji, 2013,

Bernard J. a Šimon M. 2017, Vnitřní periferie v Česku: Multidimenzionalita sociálního vyloučení ve venkovských oblastech, *Sociologický časopis*, Praha 2017.

Centrum pro společenské otázky - SPOT z. s., (Trlifajová L., Hurrle J.): *Sociální vyloučení a bydlení na venkově Analýza pohledu malých obcí a příslušných ORP na stěhování chudých a vznik sociálně vyloučených lokalit na venkově*, 2017.

Čada K.: *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. GAC, s. r. o., 2015.

Dvořáková T. a kol.: *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit v Karlovarském kraji*, 2013.

Lloyd Ch. D., Shuttleworth I., Wong D. W. (Eds.): *Social-Spatial Segregation: Concepts, Processes and Outcomes*, Policy Press, Bristol 2014.

Mapa sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit v ČR, GAC, s. r. o., 2006.

Mapa sociálně vyloučených lokalit v ČR, GAC, s. r. o., 2015.

Musil J., Müller J.: Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze, *Sociologický časopis*, Praha 2008.

Ouředníček M., Temelová J., Pospíšilová L. (Eds.): *Atlas sociálně prostorové diferenciace České republiky*. Nakladatelství Karolinum, Praha 2011.

Růžička M., Toušek L.: Sociální exkluze, její prostorové formy a měnící se podoby, In *Soudobá sociologie VI. Oblasti a specializace*. Univerzita Karlova v Praze: Karolinum, Praha 2014.

SocioFactor s.r.o.: *Analýza sociálně vyloučených lokalit a dostupnosti sociálních služeb prevence v těchto lokalitách v Libereckém kraji*, 2013.

Sýkora L. (Ed.): *Rezidenční segregace*, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta a Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky, Praha 2010.

Sýkora L., Temelová J., Posová D. Identifikace lokalit koncentrace sociálních skupin a jejich typologie in Sýkora L.: *Segregace v České republice: stav a vývoj, příčiny a důsledky, prevence a náprava*, PŘF CUNI, Praha 2007.

Situační a vstupní analýzy Agentury pro sociální začleňování v následujících obcích: Děčín (2016), Frýdlantsko (Sedmý kontinent, o. s. 2015), Chomutov (2016), Liberec (2016), Nové Sedlo (Radostný L., Štěpánková H., Vališ D., 2013 a 2014), Příbram (Radostný L., Štěpánková H., Vališ D., 2015), Rumburk (2016), Vsetín (2016), Žlutice (SPOT o. s., 2012).

Příloha č. 1: Karta lokality

Typ	A1	A2	A3	B1a	B1b	B1c	B2	B3	C1	C2	C3	Z	0
-----	----	----	----	-----	-----	-----	----	----	----	----	----	---	---

Komentář:

Vnitřní struktura a velikost	Počet domů	Počet bytů	Podíl sociálně vyloučených bytů (typ C)	Podíl sociálně vyloučených domů (typ 3)	Počet obyvatel	Podíl sociálně vyloučených obyvatel (typy 3 a C)

Komentář:

Režim (typ B1b a B1c)	Přísný režim	Volný režim	Existence správce	Neexistence správce	Přítomnost vrátnice	Nepřítomnost vrátnice
-----------------------	--------------	-------------	-------------------	---------------------	---------------------	-----------------------

Komentář:

Demografická skladba	Vysoký podíl dětí	Nepřítomnost dětí	Vysoký podíl seniorů
----------------------	-------------------	-------------------	----------------------

Komentář:

Kontext I.	Malá obec a větší obec špatně dostupná	Chudý region v kontextu ČR	Nedostatek odborných kapacit pro začleňování	Dosavadní snahy o začleňování minimální	Dosavadní snahy o začleňování komplexní	Nájemní bydlení obecně dostupné	Nájemní bydlení obecně nedostupné
------------	--	----------------------------	--	---	---	---------------------------------	-----------------------------------

Komentář:

Kontext II.	Relativně velký bytový fond obce	Relativně malý bytový fond obce	Obec je ochotná pronajímat byty SV	Obec není ochotná pronajímat byty SV	Velký počet SVL v okolí	Vysoko v hierarchii SVL
-------------	----------------------------------	---------------------------------	------------------------------------	--------------------------------------	-------------------------	-------------------------

Komentář:

Vzdálenost lokality od běžné zástavby a občanské vybavenosti, dopravní dostupnost	Daleko od sociálně lépe situovaných obyvatel	Daleko od občanské vybavenosti	Špatná dopravní dostupnost
---	--	--------------------------------	----------------------------

Komentář:

Způsob oddělení lokality od běžné zástavby	Výrazné fyzické bariéry	Symbolické bariéry	Žádné viditelné bariéry	Plynulý přechod z lokality do běžné zástavby	Špatný mediální obraz lokality	Nedostatek příležitostí pro trávení času mimo lokalitu
--	-------------------------	--------------------	-------------------------	--	--------------------------------	--

Komentář:

Dynamika lokality	Počet obyvatel roste	Počet obyvatel klesá	Podíl sociálně vyloučených roste	Podíl sociálně vyloučených se snižuje	Přibývá sociálně vyloučených v okolí lokality	V lokalitě je velká fluktuace sociálně vyloučených obyvatel
--------------------------	----------------------	----------------------	----------------------------------	---------------------------------------	---	---

Komentář:

Vznik	Lokalita vzniklá před r. 1989	Lokalita vzniklá v důsledku strategie obce soustředit neplatiče na jedno místo	Lokalita vzniklá v důsledku privatizace	Lokalita vzniklá v důsledku strategie tzv. obchodníků s chudobou	Lokalita vzniklá „přirozeně“ v důsledku nižší kvality bydlení
--------------	-------------------------------	--	---	--	---

Komentář:

Vlastník	Město	Vlastník bydlící v lokalitě ²⁵	Jeden soukromý vlastník	Více soukromých vlastníků	SVJ	Družstvo	Instituce	Složitá vlastnická struktura
-----------------	-------	---	-------------------------	---------------------------	-----	----------	-----------	------------------------------

Komentář:

Přístup vlastníka²⁶	Špatná komunikace s obyvateli	Špatná komunikace s institucemi	Nedohledatelnost	Neochota provádět opravy	Neplacení do fondu oprav
---------------------------------------	-------------------------------	---------------------------------	------------------	--------------------------	--------------------------

Komentář:

Technický stav a vybavenost	Špatný technický stav	Substandardní vybavení	Nepořádek v domě či okolí	Přítomnost štěnic	Přítomnost plísni
------------------------------------	-----------------------	------------------------	---------------------------	-------------------	-------------------

Komentář:

Etnická skladba²⁷	Téměř výhradně romští obyvatelé	Většinou romští obyvatelé	Romští a neromští obyvatelé zhruba 1:1	Většinou neromští obyvatelé	Téměř výhradně neromští obyvatelé	Nakolik se kategorie „romské domácnosti“ a „sociálně vyloučené domácnosti“ prolínají (v %)

Komentář:

²⁵ Zejména u typu A

²⁶ V případě více vlastníků či SVJ lze vyplnit za majitele, který pronajímá byty domácnostem odkázaným na sociální dávky, případně lze položku rozkopírovat a vyplnit několikrát za různé vlastníky.

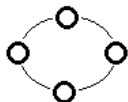
²⁷ U sociálně smíšených lokalit (C, A3, B3) vyplňujte údaje za území jako celek, vztah mezi etnicitou a sociálním vyloučením je ošetřen posledním sloupcem.

Příloha č. 2: Legenda k mapám

Barva znázorňuje typ domu

	SV rodinný dům	A
	SV bytový dům	B
	ubytovna s dětmi	B1b
	ubytovna bez dětí	B1c
	bytový dům s vyšším podílem SV bytů	C
	jiná forma bydlení	Z

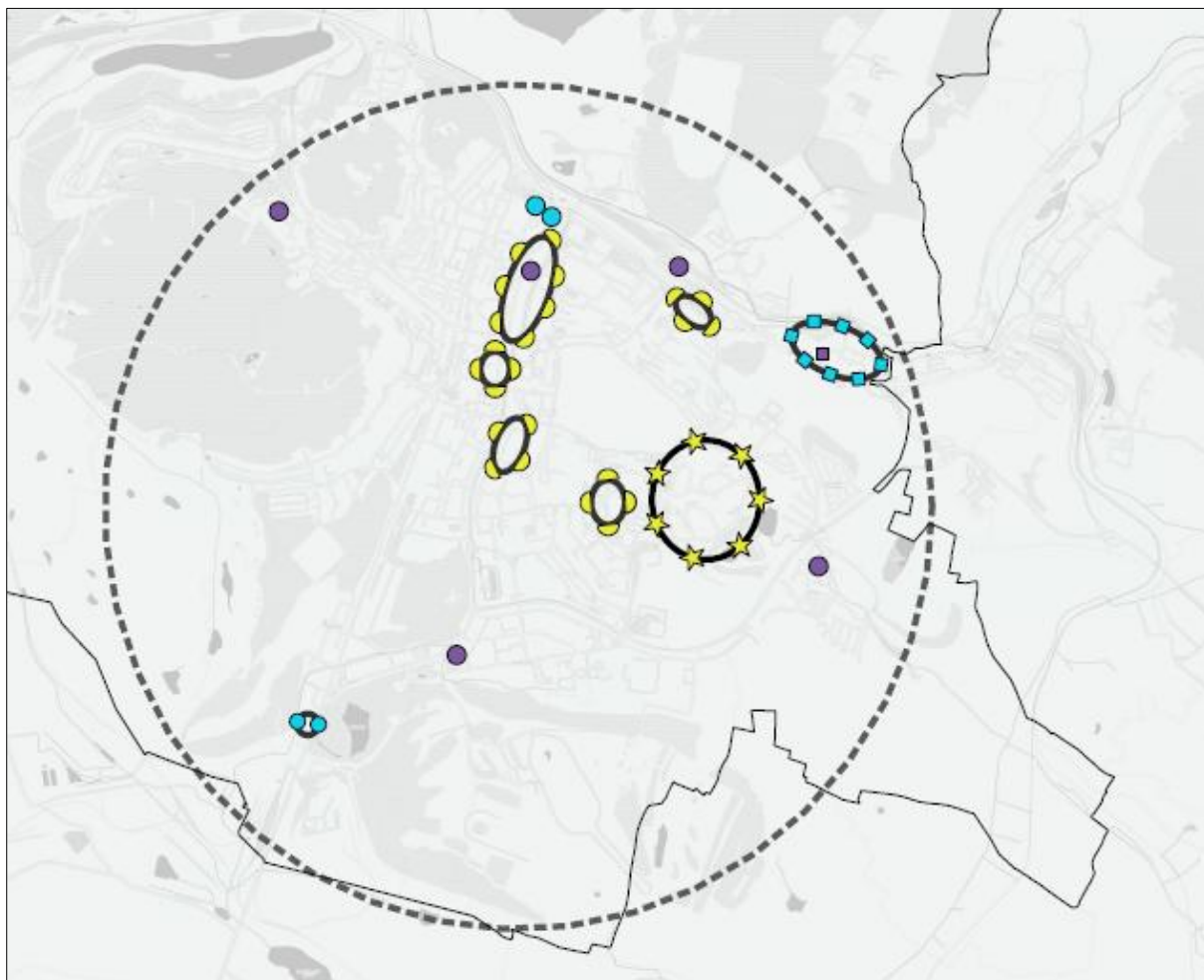
Uspořádání znázorňuje velikost lokality

	dům	1
	skupina domů	2
	vyšší podíl domů v území	3

Tvar značky znázorňuje vlastníka

	Soukromý vlastník
	Více soukromých vlastníků
	Bydlící vlastník
	Město
	Instituce
	SVJ
	Družstvo
	Složitá vlastnická struktura

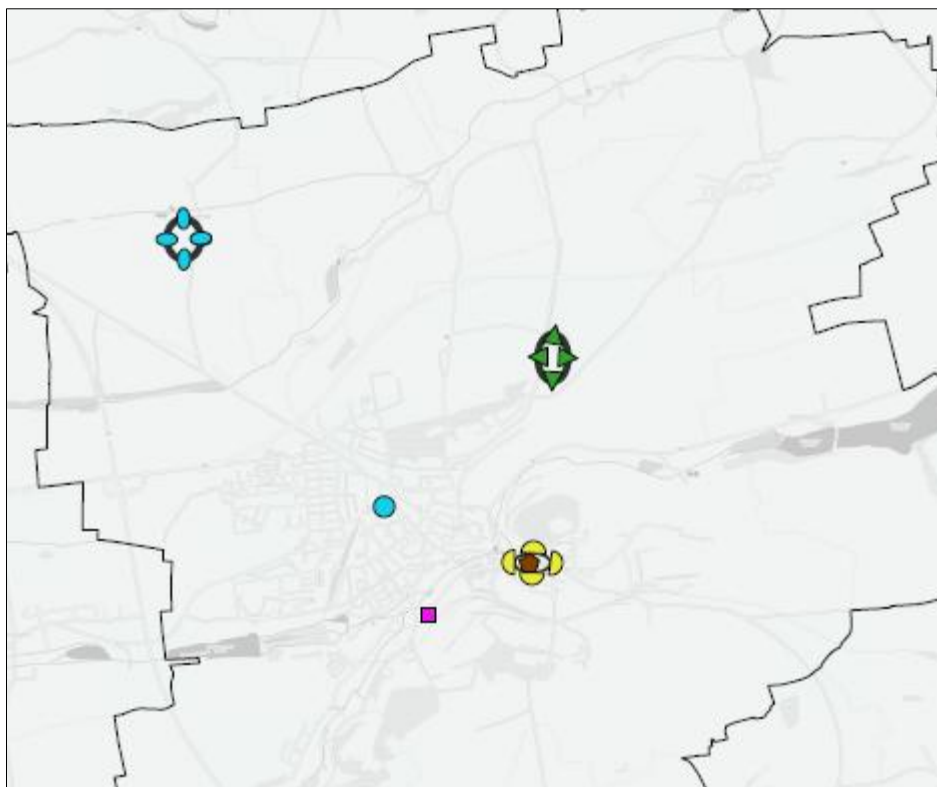
Příloha č. 3: Mapa Mostu

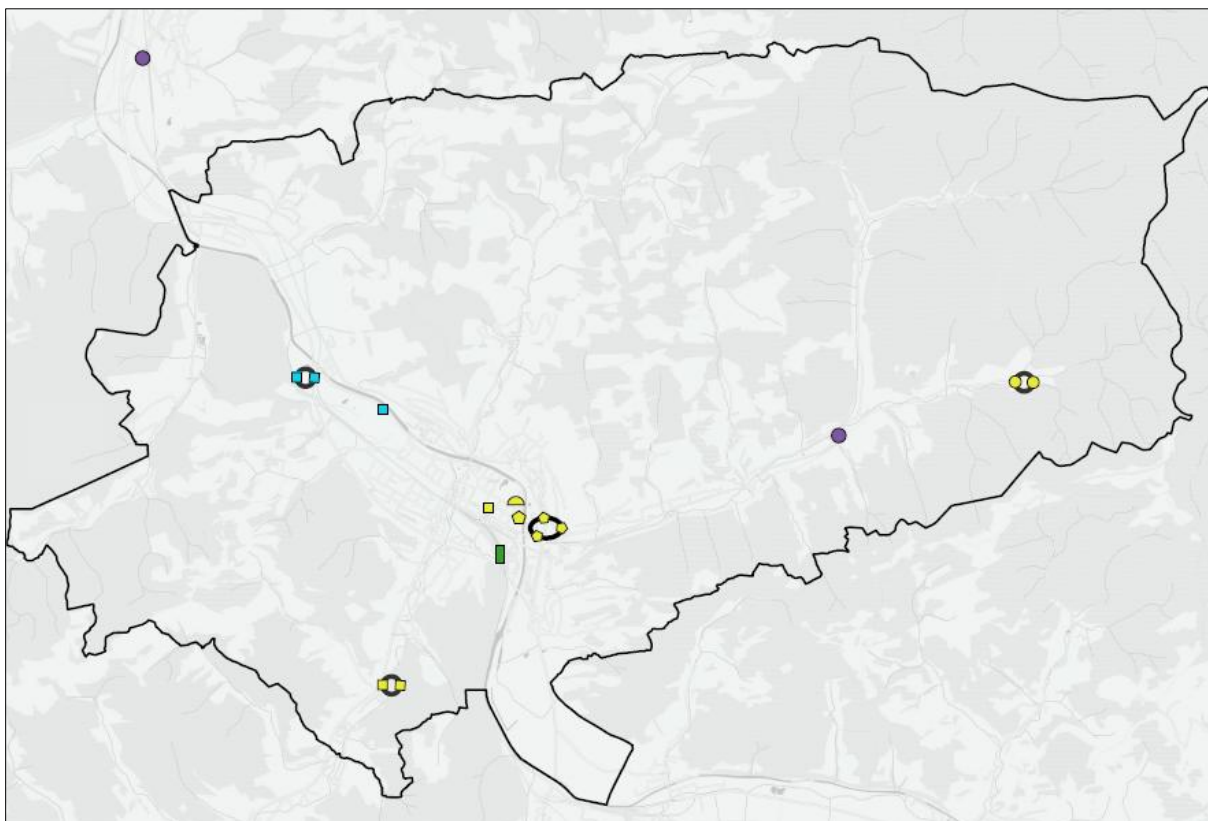
Příloha č. 4: Mapa Rotavy

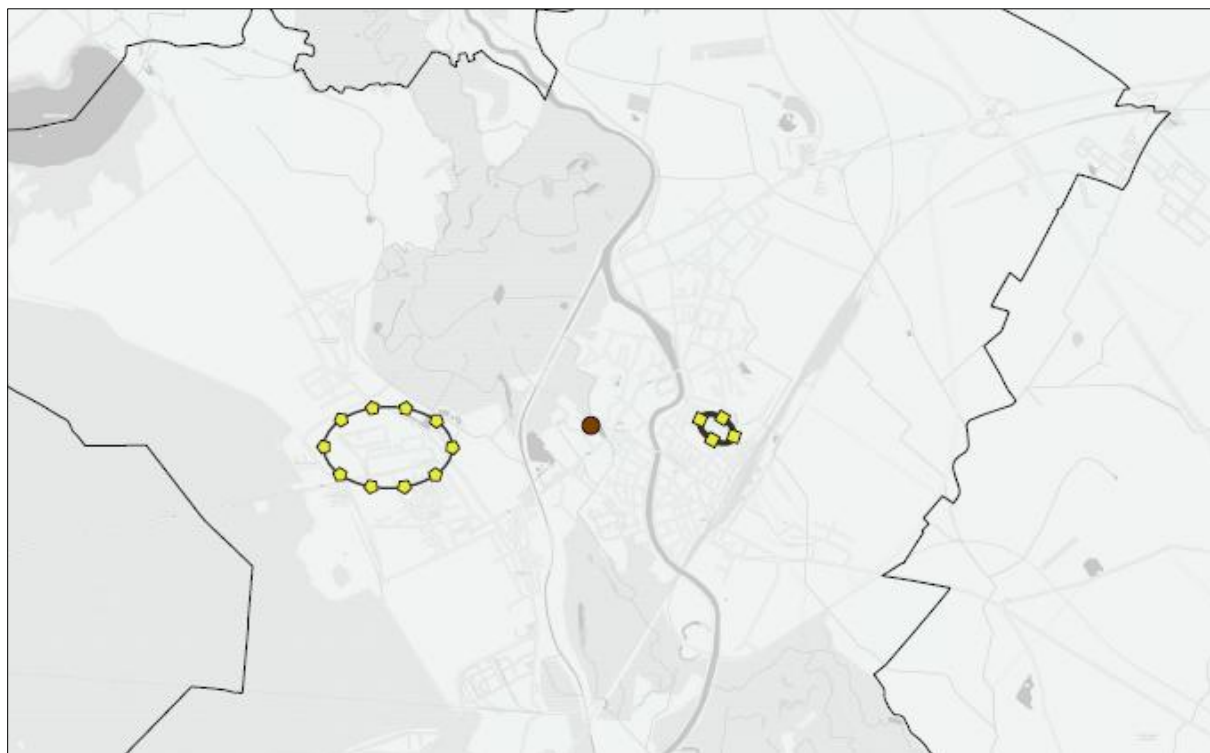
Příloha č. 5: Mapa Slaného

Příloha č. 6: Mapa Vsetína

Příloha č. 7: Mapa Břeclavi

Příloha č. 8: Mapa Chomutova

